

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
VĒSTURES UN FILOZOFIJAS FAKULTĀTE
ARHEOLOĢIJAS UN VĒSTURES PALĪGZINĀTŅU KATEDRA

Vēstures bakalaura studiju programmas

4. kursa studente

Ieva **Ādamsons**

Stud. apl. Nr ia09031

**KOKNESES APKĀRTNES DABAS UN KULTŪRAS PIEMINEKĻI
TŪRISMA LITERATŪRĀ NO 1920. GADA LĪDZ 1965. GADAM
BAKALaura DARBS**

Darba zinātniskais vadītājs

Doc. Mārtiņš Mintauris

RĪGA 2013

SATURS

SATURS	Error! Bookmark not defined.
ANOTĀCIJA	3
ANNOTATION	4
IEVADS	5
AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS	8
1. IESKATS TŪRISMA ATTĪSTĪBĀ LATVIJĀ UN KOKNESĒ 1920. – 30. GADOS ..	13
1.1. Ieskats tūrisma attīstībā Latvijā 1920. – 30. gados	13
1.2. Kokneses vēsture – mūsdienu tūrisma objektu veidotāja	21
1.3. Tūrisma aktivitātes Koknesē un apkārtnē 1920. – 30. gados.....	29
2. KOKNESES APKĀRTNES DABAS UN KULTŪRAS PIEMINEKĻI TŪRISMA LITERATŪRĀ NO 1920. – 30. GADIEM.....	34
2.1 Kokneses apkārtnes dabas pieminekļi tūrisma literatūrā un novadpētnieku publikācijās no 1920. – 30. gadiem.....	34
2.2. Kokneses apkārtnes kultūras pieminekļi tūrisma literatūrā no 1920. – 30. gadiem	41
3. KOKNESES APKĀRTNES DABAS UN KULTŪRAS PIEMINEKĻI TŪRISMA LITERATŪRĀ NO 1945. – 60. GADIEM.....	49
3.1. Kokneses apkārtnes dabas pieminekļi tūrisma literatūrā un novadpētnieku publikācijās no 1945. gada līdz 1965. gadiem	49
3.2. Kokneses apkārtnes kultūras pieminekļi tūrisma literatūrā un novadpētnieku publikācijās no 1945. – 60. gadiem.....	51
SECINĀJUMI.....	54
AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS	56

ANOTĀCIJA

Bakalaura darba mērķis ir izpētīt Kokneses dabas un kultūras pieminekļu atspoguļojumu tūrisma literatūrā laikā no 1920. gada līdz 1965. gadam.

Par Kokneses teritoriju ir veikti novadpētnieciski pētījumi un ir izdota tūrisma literatūra, kas ietver sevī tūrisma maršrutus, kartes un aprakstus, kuri vēl šodien sniedz izsmeļošu liecinājumu par Kokneses apkārtnes skaistumu un tūristu vēlmi šo vietu apskatīt un izzināt.

Darbs sniedz priekšstatu par pieprasītākajiem tūrisma objektiem Kokneses apkārtnē izvēlētajā laika periodā un par tūrisma attīstību starpkaru periodā Latvijā un Koknesē.

Darba rezultātā noskaidrots, ka to karu dēļ, kas skāruši Latvijas teritoriju un Koknesi, tai ir nācies daudz ciest un tikt izpostītai. Tomēr starpkaru periodos ir manāma aktivitāte tūristu organizāciju darbībā, tūrisma kustībā. To ir veicinājusi pieejamā tūrisma literatūra. Apkārtnē un kultūras un dabas pieminekļi tiek sakopti un atjaunoti, un tiek darīts viss iespējamais, lai cilvēki varētu no jauna apbrīnot Kokneses skaistumu.

ANNOTATION

Aim of bachelor is to get know and explore Kokneses natural and cultural monuments in tourism literature in the period from 1920 to 1965.

Regional studies have been take about Kokneses area and there has been published travel literature, which includes tour itineraries, maps and descriptions, which still provides an exhaustive testified about Kokneses beauty and tourist desire to explore and visit this place.

Conclusion - due to the wars that have gone over Latvian territory, Kokneses have had to suffer many things and be ruined.

However, in the interwar period there are noticeable activity in tourism organizations, as well as for tourists, because environment and cultural and natural sites are cleaned up and restored. Is done so that people can admire beauty of Koknese again.

IEVADS

“Atkal es Kokneses krastmalā stāvu,
Sirds tāda līksma nav bijusi sen:
Vasaras vakars un vīgriežu vāli
Smaržo pēc laimes pie Daugavas.”

(Ārija Elksne.)¹

Mēs tiecamies iepazīt un apceļot tālas zemes aiz kalniem un okeāniem, bet daudzi no mums nav apstājušies dzimtenes upju ielokos, mežmalu piesaulēs, senču pilskalnās, nav priecājušies par Latvijas brīnišķīgajām dabas parādībām un iedziļinājušies tās sarežģītās vēstures atstātajās pēdās.

Gleznainajos Daugavas un Pērses krastos tikai 100 km attālumā no Rīgas atrodas Koknese - senatnē nozīmīgs amatnieku un tirgotāju centrs, Hanzas pilsēta, mūsdienās pazīstama kultūrvēsturiska vieta. Koknese jau no tās pirmsākumiem ir bijusi viena no dižākajām un varenākajām pilīm, ap kuru koncentrējusies pilsētas dzīve ar salīdzinoši lielu iedzīvotāju skaitu. Šeit ir aizvadīti gan „poļu”, gan „zviedru” un „krievu” laiki, te valdījuši dažādi valdnieki, tie ir nākuši un gājuši gadu gaitā, laiks nesis sev līdzīgan postišus karus, slimības un nabadzību, gan arī plaukstošus un veiksmīgus gadus.

Koknese joprojām vilina ar krāšņo dabu, vēstures elpu, saudzīgi saglabāto veco parku, varenajiem pilsdrupu mūriem, ko nu apskalo Pļaviņu ūdenskrātuves ūdeņi, kas līdz nepazīšanai pārvērtuši ainavu.

Bakalaura darba temats „Kokneses apkārtnes dabas un kultūras pieminekļi tūrisma literatūrā no 1920.gada līdz 1965.gadam” izvēlēts, balstoties uz autores dzimtās puses kultūras un dabas pieminekļu apzināšanu Kokneses novada teritorijā un tūrisma literatūras izpēti, lai noskaidrotu, kā tajā atspoguļoti tūrisma objekti. Darbā aptvertais laika posms izvēlēts no 1920.gada, kad kopš Pirmā pasaules kara beigām aizritējuši tikai divi gadi, līdz 1965. gadam. Pirmajos pēckara gados, kad Latvijas iedzīvotāji sāka izrādīt interesi par tūrismu, darbību uzsāka dažādas tūrisma organizācijas un sāka izdot tūrisma literatūru, kas

---

¹ Elksne. Ā. Pie Daugavas. Dzejolis komponēts, mūzikas autors Valters Kaminskis, dziesmas nosaukums „Dziesma pie Daugavas”. Pieejams:

<http://www.dziesmas.lv/d/17023?textSize=14&pageSinger=0&pageComposer=0&pageWriter=2&showSend=False&setAsLike=True&checkCookies=True> [aplūkots 27.11.2013]

popularizēja dzimtās zemes apceļošanu. Šis process aktīvi turpinājās 20., 30.gados, piedzīvoja pārtraukumu Otrā pasaules kara laikā, bet pēckara gados sabiedrības aktivitāte apceļot un izzināt dzimto zemi. atjaunojās, tūrisma literatūra veicināja interesi par nozīmīgiem tūrisma maršrutiem, par kādu bija izvērtusies Kokneses apkārtnes apmeklēšana ar tās vēstures, arhitektūras un dabas pieminekļiem. Tūrisma aktivitātes reģionā samazinājās ar zīmīgo 1965.gadu, kas ir arī bakalaura darba robeža.

Temats līdz šim nav pētīts, daļēji tam savā diplomdarbā „Koknese. Bibliogrāfiskais rādītājs” piekārusies LU Filoloģijas fakultātes Bibliotēkzinātnes un bibliogrāfijas specialitātes diplomande Linda Bērmārtiņa 1990.gadā, uzskaitot avotus, kuros cita starpā sniegta informācija par Kokneses apkārtnes dabas un kultūras pieminekļiem.²

Tūrisms Latvijā jau vairākus gadsimtus ir viens no populārākajiem brīvā laika pavadīšanas veidiem. 19.gs. un 20.gs. sākumā tas nebija pieejams visu sociālo slāņu iedzīvotājiem, īpaši plaši tūrisma kustība izvērtās starpkaru posmā, kad kalpoja par vienu no nacionālās pašapziņas celšanas līdzekļiem. Starpkaru periodā tūrisms un dzimtās zemes apceļošana Latvijā kļuva par organisku valsts iedzīvotāju brīvā laika pavadīšanas formu, kas sākas atjaunošanās periodā pēc Pirmā pasaules kara un turpinās līdz pat Otrā pasaules kara sākumam. Laikposmā pēc Otrā pasaules kara tūrisms joprojām ir gan dzimtenes vēstures, gan dabas pieminekļu izzināšanas un apguves veids. Tūristu plūsma palielinājās laikā no 1961. līdz 1965.gadam, kad Latvijas iedzīvotājus sasniedza ziņa par hidroelektrostacijas celtniecību uz Daugavas ar plānoto Daugavas vēsturiskās senlejas, kas bija ievērojams dabas pieminekļu kopums pat Eiropas kontekstā, appludināšanu. Tūrisma aktivitātes reģionā samazinājās ar zīmīgo 1965.gadu, kas ir arī bakalaura darba robeža. Tomēr Kokneses viduslaiku pilsdrupas un parks, citi tuvākas un tālākas apkārtnes tūrisma objekti interesentu uzmanību ir saistījuši arī pēc Daugavas ielejas applūdināšanas.

Bakalaura darba mērķis ir apzināt Kokneses apkārtnes dabas un kultūras pieminekļus tūrisma literatūrā no 1920.gada līdz 1965.gadam.

Lai sasniegtu darbā izvirzīto mērķi, tika noteikti šādi uzdevumi:

1. raksturot tūrisma attīstību Latvijā izvēlētajā laika posmā, tādējādi iegūstot priekšstatu par sabiedrības aktivitāti dzimtenes apceļošanā;

---

² Bērmārtiņa, L. Koknese. Bibliogrāfiskais rādītājs: Diplomdarbs. Rīga: LU FF Bibliotēkzinātnes un bibliogrāfijas katedra, 1990. 91 lpp.

2. apkopot un izvērtēt informāciju par Kokneses pilsētas izveidi un attīstību līdz pētāmajam laika posmam, tā noskaidrojot kultūras un dabas pieminekļus, kas bijuši šajā teritorijā;
3. aplūkot Kokneses un tās apkārtnes tūrisma objektu atspoguļojumu tūrisma literatūrā.

Lai izvirzītais mērķis tiktu sasniegts, darbā izmantota analīzes metode, kuru pielietoju darbā ar daudzajiem avotiem un strādājot ar periodiku. Strādājot ar tūrisma literatūru, pie kuras piederēja ceļveži, tika izmantota tiešās salīdzināšanas vai sintēzes metodi, kura palīdzēja pētīt kopsakarības un veikt secinājumus.

Darbs strukturēts trīs nodaļās.

Pirmajā nodaļā *Ieskats tūrisma attīstībā Latvijā un Koknesē 20. gs. divdesmitajos - trīsdesmitajos gados* izsekots tūrisma attīstībai Latvijā un Koknesē un tūristu organizācijām, kas veidojās aplūkotajā laika periodā. Nodaļā var iepazīties ar organizāciju darbības virzieniem un to apstākļu raksturojumu, kas veicināja tūrisma attīstību. Tajā aplūkota vietvārda *Koknese* izcelsme un izsekots Kokneses vēsturei kā mūsdienu tūrisma objektu veidotājam.

Otrajā nodaļā *Kokneses apkārtnes dabas un kultūras pieminekļi tūrisma literatūrā 20. – 30. gados* apskatīts Kokneses kultūras un dabas pieminekļu atspoguļojums 20. – 30. gadu ceļvežos un tūrisma literatūrā.

Trešajā nodaļā *Kokneses apkārtnes dabas un kultūras pieminekļi tūrisma literatūrā no 1945. līdz 1965. gadam* apskatīti kultūras un dabas pieminekļi un to apraksti tūrisma literatūrā un ceļvežos laikposmā no 1945. gada līdz 1960. gadiem

AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS

Publicētie avoti:

Preses izdevumi 1920. - 1940.g. un 1945. - 1965.g.

Bakalaura darba izstrādē izmantoti galvenokārt publicētie avoti. No publicētajiem avotiem daudzveidīgu un plašu informāciju par Kokneses apkārtnes dabas un kultūras pieminekļiem sniedz periodiskie izdevumi. Izmantota tūristiem noderīga informācija, kas laikposmā no 1920.gada līdz 1940.gadam publicēta gan dienas laikrakstos, gan reģionālajā presē - izdevumos „Jaunākās Ziņas”, „Latvijas Kareivis”, „Rīts”, „Brīvā Zeme”, „Latvijas Tūrists”, „Jēkabpils Vēstnesis”, „Ogres Ziņas”. Tā ir informācija par norisēm Koknesē un apkārtņē, kas varētu interesēt tūristus (plaša ir materiālu kopa, gatavojoties Vislatvijas Pļaujas svētkiem), ekskursantu piezīmes par veiktajiem ceļojumiem ar iedvesmojošām atsauksmēm par redzēto, atsevišķu tūrisma objektu apraksti. Aplūkotie avoti sniedz informāciju arī jaunāka gadagājuma tūristiem (piem., „Jaunības Tekas” Nr.7 1921.gada 1.jūlijā publicē plašu materiālu „Koknese” ar ieteicamo ekskursijas maršrutu, izcilāko apskates objektu aprakstu un izsmeļošu vēsturisko faktu atspoguļojumu skolu jaunatnei saprotamā, viegli uztveramā valodā³). Publikācijās no 1945. līdz 1965.gadam turpinās Kokneses un tās apkārtnes dabas un vēstures pieminekļu raksturojumi, tos var iepazīt laikrakstos „Cīņa”, „Padomju Jaunatne”, „Dzimtenes Balss”, „Daugavas Rīts” (bij. Pļaviņu rajona laikraksts), „Padomju Ceļš” (bij. Ogres rajona laikraksts), „Komunisma Uzvara”(bij. Stučkas rajona laikraksts). Šīs publikācijas atšķiras ar spilgti izteiktu ideoloģisku ievirzi, kur pat dabas skaistuma vērošanai meklēta „šķiriska pieeja”, piem., 1945.gada 17. aprīlī, pārpublicējot rakstu no laikraksta „Cīņa”, izdevumā „Zemgales Komunisti” vēstīts: „Tagad šī parka (Vīgantes – I. Ā.) vairs nav – tas nopostīts. Vācu barbari nozāģēja lielo koku masīvus, mēģinādami izmantot parku savai aizsardzībai.”⁴

Par darba avotiem kalpojušas arī laikraksta *Staburags*, bijušā Stučkas rajona laikraksta "Komunisma Uzvara" vēsturiskā mantinieka, publikācijas. Laikraksta pirmais numurs izdots 1967. gada 2. aprīlī. Pļaviņu HES celtniecības laikā appludinātais Staburags

³ Koknese. *Jaunības Tekas*, Nr.7, 1921, 1.jūlijs, 6. lpp.

⁴ Mežu dienas. *Zemgales Komunisti*, 1945, 17.aprīlis.

simboliski augšāmcelās 1989. gada 14. martā, kad laikrakstu sāka izdot ar "Staburaga" vārdu - tāda bija lasītāju vairākuma vēlme. Šis laikraksts sniedz ieskatu par politiskajām, kultūras un lauksaimniecības, sabiedriskās dzīves, zinātnes, literatūras, mākslas un sporta aktualitātēm Kokneses apkārtnē, kā arī publicē ziņas par Latvijas un pasaules mēroga notikumiem. Bakalaura darba veidošanā laikraksts sniedz visaptverošu informāciju par tūristiem, tūrisma aktivitāti un tūrisma apskates objektiem Kokneses apkārtnē. Laikrakstā iegūstamas ziņas, kas citos avotos un literatūrā ir mazāk pieejamas.

Ļoti noderīgs bija Aizkraukles Vēstures un mākslas muzeja speciālistes Teiksmas Gailītes raksts laikrakstā *Staburags* "Tūrisma bizness trīsdesmitajos gados", kas deva nozīmīgu priekšstatu, veidojot bakalaura darba nodaļu par tūrismu Koknesē tieši 20. gs. divdesmitajos, trīsdesmitajos gados. Šajā rakstā varēja smelties daudz interesantas informācijas par tūrisma jomā paveikto, par tūristu aktivitātēm un laika pavadīšanu arī bez tūrisma taku maršrutu apskatīšanas. Autore balstījusi gan uz laikabiedru atmiņām, kas uzkrātas muzeja fondos, gan ziņām preses izdevumos, gan pētījusi arhīvu materiālus.

Vēl šajā laikrakstā noderīgs šķita novadpētnieka Arvīda Kvieša raksts „Visskaistākais ceļojums Latvijā”, kas publicēts turpinājumos divos laikraksta numuros. Tajā aprakstīti galvenie tūristu apskates objekti Koknesē 40. gados, ko arī izmantoju bakalaura darba izstrādē. Šajā rakstā bija sniegta tūrisma objektu uzskaitē Koknesē un tās tuvākā un tālākā apkārtnē, kā arī doti īsi apraksti ar dažādiem faktiem par populārākajiem tūristu apskates objektiem kā, piemēram, Bebruleja, Oliņkalns, Liepavots, Rīteres grava, Altenes pilsdrupas u.c. Šis raksts deva nozīmīgu papildinājumu informācijai no izmantotajiem ceļvežiem.

Tūrisma ceļveži 1920.-1940.g. un 1945.-1965.g.

Kārļa Vanaga *Ceļvedis pa dzimto zemi 1. daļa: Vidzeme, Latgale*⁵, kurš izdots Rīgā 1936. gadā, dod ieskatu Kokneses apkārtnes senākā vēsturē, sākot ar 1200. gadu, kad Indriķa hronikā pirmo reizi tiek minēts Kokneses vārds, beidzot ar 20. gadsimtu. Uzskatīti arī visi Kokneses apkārtnes kultūras un dabas objekti, sniegts īss apraksts par katru no objektiem.

Noderīgs avots bakalaura darba trešās nodaļas izveidei ir Aiņa Brūklēna ceļvedis *Koknese – Staburags – Pļaviņas*⁶, kurš izdots 1957. gadā. Tajā var atrast ziņas par Koknesi, tās apkārtni, aprakstu, kā vienā tūrisma pārgājienā iepazīties ar gleznaino Pērses leju,

---

⁵ Vanags, K., Vadonis tūristiem: Nacionālā tūrisma ideoloģija un prakse. Rīga: Iekšlietu ministrijas tūrisma birojs. 1936

⁶ Brūklēns, A., Tūrisma biļetens. Koknese – Staburags – Pļaviņas. LĻKJS Pļaviņu rajona komiteja, 1957

Kokneses parku, vēsturiskajām vietām, tad seko tūrisma maršruts pa Daugavas krastiem no Pļaviņām līdz Aizkrauklei. Brošūrā ievietoti arī ārstes padomi tūristiem, arheoloģisko un vēstures pieminekļu saraksts un Kokneses un apkārtnes shēma, brošūru papildina virkne sludinājumu, kas sniedz ieskatu rajona ekonomiskajā attīstībā. Šī paša autora 1960.gadā LVI izdotā brošūra *Koknese*⁷ sniedz vēsturisku apskatu un ietver piecu konkrētu, tūristiem ieteicamu maršrutu aprakstus (papildinātus ar shēmām) pa Kokneses un apkārtnes ievērojamākajām vietām, sniedzot izsmeļošu informāciju par apskates objektiem.

Jāņa Loseva 1957. gadā izdotajā ceļvedī *Koknese*⁸ secīgi aprakstīta apskates objektu īsa vēsture. Ceļvedis veidots tā, lai, sākot ceļojumu no Rīgas, uz Koknesi varētu virzīties maršrutā secīgi, iepazīstoties ar izvēlētajā pieturas punkta īsu vēsturisku aprakstu un interesantākajiem faktiem par to.

Bernharda Liepiņa ceļvedī *Vadonis pa Koknesi*⁹ (ar 20 ilustrācijām tekstā un ceļojuma karti), kuru izdevis Jānis Sproģis 1931. gadā Koknesē, atsevišķas nodaļas ir veltītas Kokneses pagātnei un tās vēsturei, kā arī Kokneses sabiedriskajai dzīvei, kuras izmantoju nodaļās par Kokneses vēsturi un tūrisma attīstību Koknesē. Vēl šajā ceļvedī bija aprakstīti galvenie apskates objekti tieši Koknesē, sniedzot to vēsturisko aprakstu.

Salīdzinot visus aplūkotos ceļvežus, var minēt, ka Jāņa Loseva ceļvedī tūrisma objektu mākslinieciskais apraksts saderīgi vijas kopā ar pieminētajiem vēsturiskajiem faktiem. Ceļveža informācija par tūristiem ieteicamajiem apskates objektiem sākas ar izceļošanu no Rīgas, iekļaujot arī pa ceļam uz Koknesi apskatāmās vietas. Ceļvedim pievienota maza, nepārskatāma karte ar svarīgākajām pieturvietām posmā no Rīgas līdz Pļaviņām. Var teikt, ka Aiņa Brūklena ceļvedī kartēm ir nozīmīgāka un noderīgāka loma nekā šajā. Arī Kārlis Vanags savā ceļvedī iekļāvis vēl citus apskates maršrutus ārpus Kokneses. Man interesējošā nodaļa veltīta arī Koknesei un Kokneses galvenajiem vēstures notikumiem. Aiņa Brūklena veidotais tūrisma biļetens bez nodaļas „Tūrisma maršrutā pa pagātnes un tagadnes takām”, kas skar tieši Koknesi, tālāk apraksta Daugavas ieleju, populārākos tā laika tūrisma objektus, kas atradās šajā ielejā, pievienojot plānu, kur atzīmēti galvenie apskates objekti Koknesē un apkārtņē. Šis ceļvedis arī vienīgais sevī ietver reklāmas un paziņojumus, kas saistīti ar lauksaimniecību, kultūru, sadzīvi, tūrismu. Ceļveža beigās ir

---

⁷ Brūklens, A., *Koknese*. Latvijas Valsts izdevniecība, Rīga: 1960

⁸ Losevs, J., *Koknese*, Rīga: 1957

⁹ Liepiņš, B., *Vadonis pa Koknesi*, *Koknese*: 1931

arī veikts Kokneses arheoloģisko, vēstures un arhitektūras pieminekļu uzskaitījums, norādot arī to atrašanās vietu.

Neviena ceļveža autors nebija norādījis, kādu literatūru viņi izmantojuši šo ceļvežu sastādīšanai.

Literatūra

Visaptverošu ieskatu bakalaura darba izstrādē par tūrisma attīstību Latvijā un izveidotajām tūrisma organizācijām sniedz Maijas Rozītes raksts *‘Tūrisma attīstība Latvijā’* 1999. gada žurnālā *Latvijas Arhīvi* un Guntas Olšteines raksts *„Nacionālais tūrisms – nacionālās identitātes veidotājs: Masu nacionālā tūrisma kustības „Apceļo dzimto zemi” diskurss latviešu presē”* 2008. gada žurnālā *Latvijas Arhīvi*. Žurnāls *Latvijas Arhīvi* publicē zinātniskus rakstus par arhīvzinātņiem un arhīvu darba pieredzi, par Latvijas vēstures dažādiem jautājumiem, kas tapuši vēstures avotu, īpaši arhīvu dokumentu, pētniecības rezultātā, kā arī zinātniski sagatavotas vēstures avotu publikācijas.

Abas autores darbā izmantojušas Latvijas Valsts vēstures arhīva materiālus, kā arī ievērojamu daudzumu materiālu no laikrakstiem. Literatūra ir izvēlēta pārsvarā latviešu un angļu valodā.

Maijas Rozītes raksts *‘Tūrisma attīstība Latvijā’* sniedza vispārīgāku priekšstatu par tūrisma attīstības gaitu Latvijā, par organizācijām, kas veidojās tūrisma sakarā, un par iedzīvotāju ieinteresētību - kā un kāpēc viņi apceļoja dzimto zemi. Savukārt Guntas Olšteines raksts *„Nacionālais tūrisms – nacionālās identitātes veidotājs: Masu nacionālā tūrisma kustības „Apceļo dzimto zemi” diskurss latviešu presē”*, tūrisma atspoguļoja kā palīgieroci Kārļa Ulmaņa režīma ideoloģijas popularizēšanai, izceļot tādas vērtības kā – vienība, vadonība un latviska Latvija, īpašu uzmanību pievēršot pēdējai vērtībai.

Kā uzzīņu literatūra darbā izmantota enciklopēdija: *Latvijas Pagasti. Latvijas pagasti, novadi, pilsētu un novadu lauku teritorijas: 1. daļa*. Bakalaura darbā izmantota nodaļa, kas attiecas uz Kokneses pagastu (tagad Kokneses novads). Darbs sniedz vispārējas vēsturiskas ziņas, statistiku.

Bakalaura darba izstrādei ļoti noderīgs materiāls par Daugavas senleju posmā no Pļaviņām līdz Aizkrauklei rodams Jāņa Ivara Padedža un Mārtiņa Mintaura sastādītajā grāmatā *Atmiņu Daugava*, kas izdota 2013. gadā. Grāmata veidota divās daļās, tā sākas ar informatīvu un vēsturisku apskatu par Daugavas senlejas veidošanos un Pļaviņu hidroelektrostacijas celtniecību padomju gados. Grāmatas otrā daļa sniedz ieskatu 20. - 30.gados populārāko tūrisma objektu aprakstos presē, ceļvežos, literatūrā, kas kalpo kā

papildinājums šī laika fotouzņēmumiem no visiem dabas un vēstures objektiem Daugavas krastos posmā no Pļaviņām līdz Aizkrauklei.

Grāmata veidota, apkopojot materiālus, kas tika iegūti, triju gadu garumā vācot atmiņas, dokumentus un fotoliecības par Daugavas senleju posmā no Pļaviņām līdz Aizkraukle pirms tās appludināšanas. Cilvēku atmiņas papildināja rakstītie vēstures avoti: arhīvu dokumenti, preses publikācijas, apraksti un pētījumi.

Jāņa Bleses grāmata *Koknese ar atskatu tālākā pagātnē* izdota 1998. gadā. Bakalaura darba izstrādei grāmata dod vispārēju priekšstatu par Kokneses pilsētu un ievērojamāko pilsētas kultūras un dabas pieminekļu rašanās vēsturi gadsimtu gaitā. Šajā grāmatā apkopotas ziņas no 13.gadsimta līdz mūsu dienām, īpašu vērību pievēršot agrākajiem gadsimtiem. Grāmata ir veidota septiņās nodaļās, katru attīstot hronoloģiskā secībā. Autors izmantojis plašu avotu un literatūras klāstu, pētījis arhīvu materiālus, tai skaitā arī Latvijas Valsts Vēstures arhīva kartes, atlasot būtiskāko informāciju par vairāku gadsimtu ilgu laika posmu. Autors literatūras sarakstā izmantojis arī jau veiktus pētījumus par Kokneses tēmām. Izmantotā literatūra sastāv no latviešu, angļu, krievu, un vācu valodā izmantotiem materiāliem.

Ļoti maz literatūras ir pieejams par Kokneses nosaukuma izcelšanos, bet bakalaura darba izstrādē priekšstata gūšanai šai nodaļai izmantoju Jāņa Endzelīna *Darbu izlase. 2. sējums* 1974.gada izdevumu un 1935. gadā izdotu grāmatu vācu valodā M. Taube. *Russische und litauische Fürsten an der Düna zur Zeit der deutschen Eroberung Livlands (XII. und XIII. Jahrhundert) // Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven*. Vēl šīs nodaļas izstrādē izmantoju 1868. gada grāmatu krievu valodā *Спрогис, И. Я., Памятники латышского народного творчества*, kurā dots Kokneses nosaukuma etimoloģijas skaidrojums.

1. IESKATS TŪRISMA ATTĪSTĪBĀ LATVIJĀ UN KOKNESEĒ 1920. – 30. GADOS

1.1. Ieskats tūrisma attīstībā Latvijā 1920. – 30. gados

Kokneses un Daugavas senlejas tūrisma vēsture neaizsākas vien ar 1920. gadu un nebeidzas ar 1965. gadu. Jau 19. gadsimtā Koknese un Daugavas senleja piesaistīja ne viena vien ceļotāja uzmanību un sajūsmu. 19. gadsimta ceļotājs Johans Roberts fon Engelmanis savā darbā „Kāda ceļotāja apraksts par skaistajām Vidzemes vietām ar cieņu un mīlestību veltīts landrātam Georgam Ernstam Engelmanim kā dāvana dzimšanas dienā, 1824.gada 19.septembrī no J.R. fon E.” par ceļojumā piedzīvoto, par dabas skaistumu vēsta emocionāli, ar sajūsmu.¹⁰ 19. un 20. gs. mijā Karls von Lowis of Menārs grāmatā „Koknese un apkārtnē. Vadonis caur Daugavas ielejas skaistāko daļu” katram ceļotājam dod plašu ieskatu Kokneses vēsturē, Pērses ielejas skaistumā, īpaši izceļot stāvkrastus, ūdenskritumu, apraksta pilsdrupas, kā arī izvadā ceļotāju pa tuvāko Kokneses apkārtni – Bilstiņiem, Mūku kalnu, Altenes pilsdrupām, Staburagu un Vīganti, Pasta muižu, Avotiņkalnu, grāmatas nobeigumā iesakot laivu brauciena maršrutu no Stukmaņiem līdz Koknesei.¹¹

Interese par tūrismu ir tikai augusi. Mūsdienās tūrisms ir nozīmīga pasaules saimniecības sastāvdaļa un iecienīts brīvā laika pavadīšanas veids. Šobrīd Latvijā darbojas dažnedažādas tūrisma un ceļojumu firmas, atvērtas modernas viesnīcas un viesu mājas, pilsētas un lauku pagasti arvien vairāk izvēlas tūrismu kā jaunu, aktīvu pašvaldības darbības nozari. Tūrisma vēsturi Latvijas teritorijā var iedalīt četros posmos:

1. ceļojumi viduslaikos un tūrisma saimniecības rašanās 19. gadsimtā;
2. neatkarīgās Latvijas periods (1920 – 1940);
3. padomju periods (1940 – 1990);
4. mūsdienas (no 1991).¹²

Noslēdzoties Latvijas Brīvības cīņām 1920. gadā iestājoties mieram Latvijas valsts teritorijā, iedzīvotāji no jauna sāka interesēties par ceļojumiem, līdz ar to strauji veidojās un attīstījās tūrisms Latvijas teritorijā - nacionālā tūrisma kustība. Tas izskaidrojams gan ar to,

¹⁰ Engelmans J. R. Kāda ceļotāja apraksts par skaistajām Vidzemes vietām. Latvijas Arhīvi, 2004, Nr. 2, 92. – 96. Lpp.

¹¹ Kokenhusen und Umgebung. Ein Führer durch den schönsten Teil des Dünathals von K. von Löwis of Menar, Riga, Verlag von N.Kymmell 1900. 60 S.

¹² Rozīte, M., Tūrisma attīstība Latvijā, Latvijas Arhīvi. – 1999, Nr. 1. 96. lpp.

ka pēc Pirmā pasaules kara tūrisms aktivizējās Eiropā, gan ar transporta attīstību, gan ar Latvijas iedzīvotāju patriotisma un izglītības līmeņa pieaugumu, to veicināja tūrisma servisa attīstība un pieaugums, brīvo līdzekļu izveidošanās iedzīvotāju vidusšķirai. Lai veicinātu dzimtās zemes apceļošanu organizētā veidā, Sabiedrisko lietu ministrija noteica, ka pie valsts un pašvaldības iestādēm, uzņēmumiem, biedrībām un organizācijām dibināmas tūristu sekcijas vai kopas.¹³ Populārākais Latvijas apceļošanas veids gan vietējiem iedzīvotājiem, gan arī ārzemju viesim 20.gs. 30. gados bija dzelzceļš. 1939. gadā Valsts dzelzceļa ceļojumu birojs organizēja 32 tūristu vilcienus, kuros ceļoja aptuveni 18 000 ekskursiju dalībnieki. Kā minēts laikrakstā „Latvijas Kareivis”, tad tūrisma veicināšanai un popularizēšanai, ceļojumam pa Latviju, izmantojot vilciena pakalpojumus, III klases vagonos grupu braucējiem atvieglojums bija 50%.¹⁴ Šajā laikā iecienīti bija arī ceļojumi ar laivām un kuģiem gan pa Daugavu un Gauju, gan arī Rīgas līci.

Divdesmitā gadsimta 20. gados jaunā Latvijas valdība pievērsās Pirmajā pasaules karā cietušās tūrisma nozares attīstībai. Sākot ar 30. gadiem, tūrisma nozare bija Iekšlietu ministrijas pārziņā, bet, sākot ar 1934. gadu, tūrisma nozari vadīja Tūrisma nodaļa Sabiedrisko lietu ministrijas sastāvā, kuras pārziņā bija nacionālā tūrisma izplatīšana, tūristu mītnes, tūristu aģenti un apmācīti gidi – tūristu pavadoņi. Pārsvarā ievērojams akcents tika likts uz vietējo izziņas tūrisma, jo uzskatīja, ka vienīgi pareizais ceļošanas veids ir mērķtiecīga dzimtās zemes iepazīšana, tās vēstures, dabas un tautas bagātību izzināšana, klusi izslēdzot braucienus uz ārzemēm. Kārlis Vanags (1883. - 1942.), kurš darbojās kā banku darbinieks, uzsvēra dzimtās zemes apceļošanas pozitīvumu: „(..) kas tikai dažas stundas varējuši tikt ārā no savām ikdienas gaitām, bet atgriežas iespaidu pilni, bagāti pārdzīvojumiem un aizrauti novērojumiem”, un negatīvi izteicās par ārvalstu ceļojumiem: „(..) modes ceļotāji nedēļām ilgi ceļojuši, bijuši malu malās, taču mājās atbraukuši tukšiem makiem un tukšām galvām un sirdīm”¹⁵, šajos izteicienos ir manāma liela emocionalitāte, un tie ir jāuztver kritiski. Veidojās sabiedriska, visas tautas kustība ar aicinājumu „Apceļo un pazīsti savu dzimto zemi”, kurā 1939. gadā iesaistījās ap 185 tūkstoši dalībnieku.¹⁶ Šis aicinājums mudināja iepazīt Latvijas skaistumu, vēsturi un etnogrāfiju ne tikai savas zemes vistālākajos novados, bet arī tuvāko apkārtni – savu pilsētu, pagastu vai ciemu. Šīs vietas

¹³ Tūrisms – valstiska kustība. Jaunākās Ziņas, 1937,8.novembris, Nr.254

¹⁴ Tūrisma veicināšana Latvijā. Latvijas Kareivis, 1936, 19. maijs, Nr. 112. 6.lpp.

¹⁵ Vanags, K., Vadonis tūristiem: Nacionālā tūrisma ideoloģija un prakse. Rīga: Iekšlietu ministrijas tūrisma birojs. 1936, 16.lpp

¹⁶ Tūrisms. Latvijas Pasta, Telegrāfa un Telefona Darbinieku Biedrības Žurnāls, 1940, 1. Janvāris, Nr. 1. 19.lpp

parasti raksturojamas kā labi pazīstamas, bet vai tā tas bija? Šim iemeslam aicināja izmantot attiecīgo literatūru. Latvijas Pasta, telegrāfa un telefona darbinieku biedrības žurnāls ieteica iepazīties ar pilsētu un pagastu vēsturi novadu monogrāfijās, rakstos žurnālos un dienas presē.¹⁷ K.Vanags savā darbā „Vadonis tūristiem” rakstīja: „Dzimtenes apceļojumi rada ciešas saites ar dabu. Lauku jaunatnei tas ir labākais līdzeklis pret bēgšanu no laukiem.”¹⁸

Pieaugot cilvēku vēlmei ceļot un apskatīt, Latviju, radās nepieciešamība ceļotājiem organizēties tūristu grupās un tūristu biedrībās, kas aicināt aicināja iepazīt dzimto zemi, galvenokārt apceļot Latviju, kājām ejot, jo tā vislabāk varot iepazīt un iemīlēt savu zemi¹⁹

20. gados galvaspilsētā Rīgā nodibinājās īpašas organizācijas:

- Latvijas Tūristu biedrība (dibināta 1924. gadā);
- Latvijas Centrālā tūristu biedrība un Rīgas Starptautiskā ekskursiju biedrība (dibināta 1929. gadā);
- sporta biedrība „Dzimtenes ceļinieki” (dibināta 1930. gadā);
- Latvijas Ebreju tūristu biedrība (dibināta 1930. gadā);
- Latvijas Ekskursiju biedrība (dibināta 1931. gadā);
- Latvijas Tūristu klubs (dibināts 1933. gadā).²⁰

Šādas tūrisma biedrības bija sastopamas ne tikai galvaspilsētā Rīgā, bet arī visā Latvijas teritorijā: Daugavpilī – Latgales Tūristu biedrība, Valmierā – Tūrisma veicināšanas biedrība, Cēsīs un Siguldā kūrortu komitejas. Šīs tūristu biedrības var uzskatīt par tā laika ceļojumu aģentūrām un operatoriem. Šo tūristu organizāciju pienākumi bija:

- organizēt un reklamēt ceļojumus gan pa Latviju, gan arī uz ārzemēm;
- izdot tūristu ceļvežus;
- iekārtot tūrisma objektos un dzelzceļu stacijās informācijas punktus;
- atvērt tūristu mītnes;
- organizēt kursus gidu apmācīšanai un izdot tūrisma žurnālus.²¹

¹⁷ Tūrisms. Latvijas Pasta, Telegrāfa un Telefona Darbinieku Biedrības Žurnāls, 1940, 1. Janvāris, Nr. 1. 19.lpp

¹⁸ Vanags, K., Vadonis tūristiem: Nacionālā tūrisma ideoloģija un prakse. Rīga: Iekšlietu ministrijas tūrisma birojs. 1936, 33.lpp

¹⁹ Krolis, O., Iepazīsti Latvijas senātni. Latvijas Tūrists, 1934, 1. februāris, Nr. 2.

²⁰ Rozīte, M., Tūrisma attīstība Latvijā, Latvijas Arhīvi. – 1999, Nr. 1. 98. Lpp

²⁰ Olšteine G., Nacionālais tūrisms – nacionālās identitātes veidotājs: Masu nacionālā tūrisma kustības “Apceļo dzimto zemi” diskurss latviešu presē 1937 – 1938.

²⁰ Vanags, K., Vadonis tūristiem: Nacionālā tūrisma ideoloģija un prakse. Rīga: Iekšlietu ministrijas tūrisma birojs. 1936, 3. lpp²⁰ Rozīte, M., Tūrisma attīstība Latvijā, Latvijas Arhīvi. – 1999, Nr. 1. 98. lpp

²¹ Rozīte, M., Tūrisma attīstība Latvijā, Latvijas Arhīvi. – 1999, Nr. 1. 98. Lpp

Tūristu organizācijas un kampaņas aptvēra visus Latvijas novadus un visu nozaru izdevumus, kā arī visas vecuma grupas. Publikācijas, ko izdeva šīs organizācijas, bija atrodamas gan reģionālajos dienas un nedēļas laikrakstos, gan arī šauri specializētos žurnālos. Reģionālajos laikrakstos pat tika ziņots par speciāli sagatavotajiem tūristu pavadoņiem, kursu tematiku un gidu nokārtotajiem eksāmeniem. Eksāmenus brauca pieņemt Sabiedrisko lietu ministriju pārstāvis un tūrisma kustības ideologs un organizētājs Kārlis Vanags.²²

Pavadoņiem bija jānēsā īpaši rokas apsēji sarkanbaltsarkanās krāsās ar attiecīgās pilsētas ģerboņa attēlu. Grāmatā "Vadonis tūristiem" K. Vanags vistiešāk izsakās par aicinājuma „Apceļo dzimto zemi” uzdevumiem un mērķiem: „Dzimtenes apceļotājs Latvijas ārēs nemeklē aizmiršanos un sekus piedzīvojumus, viņš smeļas spēkus dzīvei; izturību veikt darbu sevis paša un tautas labā. Šie pieredzējumi, kas gūti, apceļojot dzimto zemi, nemanot viņā iedezina tēvzemes mīlestību. Tāpēc savos ceļojumos pa dzimto zemi, lai turpmāk paveram jaunu nodaļu: ceļojumus pie savas tautas.”²³

Visaktīvākā tūristu biedrību darbība bija manāma 30. gadu sākumā. Latvijas Tūristu biedrība bija pirmā, kas, jau sākot ar 1924. gadu, (tas arī biedrības dzimšanas gads), sāka rīkot organizētas ekskursijas un apmācīt gidus. Šīs biedrības dibinātāji bija Latvijas tūrisma kustības pamatlicēji Otto Krolls (1888-1969, žurnālists, rakstnieks, tulkotājs) un Kārlis Vanags. Latvijas Tūristu biedrības dibināšanas protokolā rakstīts: „Turpmākā darbībā, vispirms ņemot vērā tos apstākļus, ka ļoti bieži ekskursanti, iebraukuši no laukiem, kā arī no provinces pilsētām, daudz laika un enerģijas patērē ievērojamu vietu uzmeklēšanā attiecīgu norādījumu trūkuma dēļ, sapulce uzliek valdei par pienākumu gādāt, ka ekskursanti no laukiem un provinces pilsētām tiktu uzaicināti griezties biedrībā dēļ aizrādījumiem un paskaidrojumiem, kā arī ekskursantu grupām dot attiecīgus pavadoņus, speciālistus, spējīgus sniegt attiecīgus paskaidrojumus.”²⁴ „Latvijas tūristu b-ba darbojas jau no 1924. gada un bija pirmā tāda Latvijā. Tagad saradušās vēl kādas piecas dažādas tūristu biedrības. 1930. gadā Latvijas tūristu biedrība darbojusies rosīgi. Sarīkotas ekskursijas uz mākslas, kara un etnogrāfiskiem muzejiem, izstādēm, no Pļaviņām ar laivām līdz Koknesei, pa ceļam izkāpjot

---

²² Olšteine, G., Nacionālais tūrisms – nacionālās identitātes veidotājs: Masu nacionālā tūrisma kustības "Apceļo dzimto zemi" diskurss latviešu presē 1937 – 1938.

²³ Vanags, K., Vadonis tūristiem: Nacionālā tūrisma ideoloģija un prakse. Rīga: Iekšlietu ministrijas tūrisma birojs. 1936, 3. lpp

²⁴ Rozīte, M., Tūrisma attīstība Latvijā, Latvijas Arhīvi. – 1999, Nr. 1. 99. lpp.

vairākās vietās krastā.”²⁵ Šī organizācija palielināja arī biedrības budžetu, kurš 1927. gadā bija 6000 latu, bet 1931. gadā jau 10 000 latu. 1930. gadā žurnālam iznāca četri numuri, bet 1931. gadā – divi. Biedrības aktivitāti pierāda arī 1933. gada darbi - lai iegūtu līdzekļus savai turpmākajai darbībai, tā organizēja loteriju, kuras galvenā balva bija automobilis. Latvijas Tūristu biedrība rīkoja arī ceļojumu filmu izrādes operā.²⁶

Latvijas Centrālā tūristu biedrība bija pārējo tūrisma biedrību oficiālā pārstāvniecība un koordinācijas centrs. Atšķirībā no biedrībām, kas tikai rīkoja ekskursijas, Centrālās biedrības mērķis un uzdevumi ir popularizēt Latviju kā tūrisma zemi un veicināt tūrisma Latvijā.²⁷ Biedrība savā darbības laikā centusies sekot lozungam: „Latvi, pazīsti savu dzimto zemi!”²⁸ 1933. gadā Latvijas Centrālā tūristu biedrība apvienoja 174 biedrus. To vidū bija deviņi juridiski biedri: Latvijas Automobiļu un aero klubs, Latvijas Pasta, telegrāfa un telefona darbinieku biedrība, Latvijas jaunatnes Sarkanais Krusts, Latvijas Tūristu biedrība, Jaunatnes kristīgā savienība, Valsts ceļojumu un transporta birojs „Ceļtrans”, Latvijas Universitātes studentu padome, Cēsu kūrorta komiteja. Pavisam Centrālā tūristu biedrība apvienoja 12 000 biedru. Jau 1929. gadā Centrālā tūristu biedrība atvēra pirmo ceļojumu biroju Rīgā. Maijas Rozītes rakstā „Tūrisma attīstība Latvijā” 1931. gada pārskatā biroja darbība raksturota šādi: „Šai sezonā gandrīz ik dienu birojā ierodas vairāk kā 10 Rīgā iebraukuši pilsoņi, kas interesējas par Rīgas pansijām un viesnīcām.”²⁹ Ar šīs biedrības atbalstu 1933. gadā tika atvērts suvenīru kiosks Rīgā un ierīkotas tūristu informācijas vitrīnas vairākos ekskursiju objektos Liepājā, Bulduros, Kandavā un Stendē, kā arī vairāku pilsētu dzelzceļa stacijās. 1932. gada Centrālās tūristu biedrības pārskatā uzskaitīti šādi darbības virzieni:

- vietējo ekskursiju rīkošana un Latvijas – tūristu zemes - popularizēšana;
- Latvija kā lieliska vieta tūrismam, Latvijas popularizēšana ārzemēs;
- 14 ekskursijas pa Latviju un Rīgu, kurās kopējais dalībnieku skaits 479 cilvēki;
- izdota grāmata „Tūristu maršruti Latvijā”;
- sakari ar 31 ārvalstu organizācijām un divas ārzemju ekskursijas ar 21 dalībnieku.

---

²⁵ „Ceļotājs, 1931, 1. marts, Nr. 3 – 4. 39. lpp.

²⁶ Rozīte, M., Tūrisma attīstība Latvijā, Latvijas Arhīvi. – 1999, Nr. 1. 99. lpp.

²⁷ Turpat.

²⁸ Ceļotājs, 1931, 1. marts, Nr. 3 – 4. 39. lpp.

²⁹ Rozīte, M., Tūrisma attīstība Latvijā, Latvijas Arhīvi. – 1999, Nr. 1. 100. lpp

Sākot ar 1933. gadu, Latvijas Centrālā tūristu biedrība uzsāka aktīvāku darbību ekskursiju rīkošanā pa visu Latviju.³⁰

Rīgas Starptautiskā ekskursiju biedrība arī kopš 1929. gada rīkoja aktīvas ekskursijas ne tikai uz vēsturiskiem objektiem, bet arī, piemēram, uz Rīgas elektrisko staciju, Rīgas mākslinieku grupas izstādi, Botānisko dārzu.

Latvijas Ekskursiju biedrība, kas pastāvēja no 1931. gada līdz 1935. gadam, aktīvi organizēja ekskursijas pa Latviju un arī uz ārzemēm. Šī biedrība īpaši aktīvi rūpējusies par Koknesi un Kokneses pilsdrupu izmantošanu un iepazīšanu, atvērusi tur kiosku, ierīkojusi kāpnes un lūgusi atļauju veikt arheoloģiskos izrakumus, jo bija izplatītas baumas par pilsdrupās apslēptu mantu. Šī biedrība 1932. gadā Latvijas teritorijā iekārtojusi piecas informācijas vitrīnas tūristiem Ogres, Kokneses, Pļaviņu dzelzceļa stacijās un divus informācijas punktus Kokneses pilsdrupās. Vēl viens no šīs biedrības veikumiem ir kopš 1933. gada izdots žurnāls „Ekskursants”, kurš iznāca četrus gadus un laida klajā 21 numuru.³¹ Rakstā „Daži priekšlikumi tūrisma izveidošanai Latvijā” tūrisma biroja pārzinis Kārlis Vanags uzsver, ka žurnāla pirmajos numuros varēja tikai sapņot par Latvijas tūrisma popularitāti salīdzinājumā ar ārzemju apceļošanu. Iekšlietu ministrs Gotfrīds Mīlbergs (1887-1942) ziņoja: „Mūsu inteligences aprindās nācās sastapt cilvēkus, kas gari un plaši prata stāstīt par Reinu, bet nebija lāga redzējuši Gauju, jūsmoja par Imatras ūdenskritumu, bet nebija skatījuši ne Pērses skaisto ūdens gāzienu, ne Ventas rumbu, lielījās ar kāpelēšanu pa Saksijas un Tiroles mežainām pakalnēm, bet nebija piecus soļus spēruši, lai apstaigātu Cēsu kalnājus un gravas, Gaujas līčus un redzētu Daugavas krāces. Pēdējos gados stāvoklis mainījies. Pateicoties tūrisma propagandai, arī mēs sākam atklāt Latvijas skaistākos stūrītus...”³²

Latvijas Ebreju tūristu biedrība reģistrēta 1930. gadā, un kopš dibināšanas gada tā aktīvi organizēja ekskursijas. Šī biedrība aktīvi piedalījās Latvijas kā tūrisma un kūrortu zemes popularizēšanā un izdeva ilustrētu vadoni „Rīga un Latvijas kūrorti” un „Almanahu kultūras tūrisma veicināšanai Latvijā”.³³

---

³⁰ Turpat, 101. lpp

³¹ Rozīte, M., Tūrisma attīstība Latvijā, Latvijas Arhīvi. – 1999, Nr. 1. 101. lpp

³² Vanags, K., Daži priekšlikumi tūrisma izveidošanai Latvijā, Ekskursants, 1933, 1. jūnijs, Nr.6. 115. lpp

³³ Rozīte, M., Tūrisma attīstība Latvijā, Latvijas Arhīvi. – 1999, Nr. 1. 102. lpp

Maija Rozīte rakstā „Tūrisma attīstība Latvijā”, atsaucoties uz Latvijas arhīva datiem, min, ka 30. gadu sākumā tūristu skaits sasniedzis 500 000 – 700 000, kas liecina, ka tūristu aktīvā un daudzpusīgā darbība veicināja vietējā tūrisma uzplaukumu Latvijas Republikā.³⁴

Pēc Ministru prezidenta Kārļa Ulmaņa (1877-1942) apvērsuma 1934. gadā tūristu biedrības tika slēgtas. To funkcijas pārņēma Tūrisma birojs.³⁵ Sākot ar 30. gadiem, tūrisma attīstībā liela nozīme bija valsts institūcijām. 1931. gadā Iekšlietu ministrijas sastāvā izveidoja Emigrācijas un tūrisma nodaļu, kuras struktūrā sāka darboties Tūrisma birojs. Emigrācijas un tūrisma nodaļu līdz 1938. gadam finansēja Tūrisma fonds, kura ienākumus veidoja nodevas no ārzemju pasēm. Tūrisma birojs organizēja un vadīja galvenokārt vietējo tūrismu, izdodot tūrismam veltītu grāmatu sēriju „Tūrista bibliotēka”, noteikumus par tūristu apmetnēm un gidu darbību, rīkojot gidu kursus, uzsākot tūristu uzskaiti un apkopojot tūrisma statistiku. Savukārt ar starptautisko tūrismu nodarbojās jau minētais Valsts dzelzceļu ceļojumu birojs „Ceļtrans”. Pēc tūristu biedrības likvidēšanas autoritārajā Latvijā Tūrisma birojs organizēja ekskursijas un uzņēma ārzemju viesus, bet no 1936. gada sāka arī izdot ikmēneša žurnālu „Tūrisma Biroja Apskats”, kurš iznāca līdz pat 1940. gadam. 1937. gada aprīlī Tūrisma birojs tiek pakļauts Sabiedrisko lietu ministrijai, un par tūrisma kustības augstāko vadītāju un priekšnieku kļūst sabiedrisko lietu ministrs Alfrēds Jēkabs Bērziņš (1899-1977). Viņš uzsvēra: „Nacionālā tūrisma kustība „Apceļo dzimto zemi” ir svarīgs sabiedriska, valstiska un saimnieciska faktors. Apceļojot mūsu skaisto dzimteni, mēs radām jaunas un stipras saites ar zemi un tautu, iepazīstam savas tautas dzīvi un darbus visos dzimtenes novados, ieklausāmies savas dzimtās zemes sirds pukstos, kas paceļ un apgardo mūs dzimtenes mīlestībā. Tādēļ veicināt tūrismu nozīmē darīt lielu valstisku un sabiedrisku darbu.”³⁶ Šajā tūrisma aktīvajā popularizēšanā netika taupīti līdzekļi. No 1936. gadam līdz 1938. gadam presē īstenota intensīva kampaņa, kas aicina iedzīvotājus apceļot un iepazīt savu dzimto zemi. Bet 1938. gadā Tūrisma birojs kļuva par šīs ministrijas Sabiedriski kulturālā departamenta Tūrisma nodaļu. 1935. gadā Tūrisma birojs Rīgā sarīkoja pirmo nacionālo izstādi „Apceļo dzimto zemi!”, kuru apmeklēja 13 000, bet 1936. gadā otro izstādi - 18 000 viesu.³⁷

---

³⁴ Turpat.

³⁵ Olšteine. G., Nacionālais tūrisms – nacionālās identitātes veidotājs: Masu nacionālā tūrisma kustības „Apceļo dzimto zemi” diskurss latviešu presē 1937 – 1938. 115. lpp

³⁶ Ministrs A. Bērziņš runā par tūrismu, Tūrisma apskats, 1937, Nr. - 2

³⁷ Rozīte, M., Tūrisma attīstība Latvijā, Latvijas Arhīvi. – 1999, Nr. 1. 102. lpp

Tūrisma birojs pārņēma arī ekskursiju organizēšanu, kas pirms Kārļa Ulmaņa apvērsuma atradās tūrisma biedrību pārziņā. Ekskursiju un dalībnieku skaits krietni pārspēja 30. gadu sākumā tūristu biedrību rīkoto ekskursiju rādītājus. 1937. gadā tika izveidota valsts Tūrisma komiteja, kura apvienoja tūrismā iesaistīto ministriju, dienestu un uzņēmumu pārstāvjus. 1939. gadā tika noslēgta Baltijas valstu tūrisma antante, kuras uzdevums bija atvieglot ceļošanu Latvijā, Lietuvā, Igaunijā un koordinēt tūrisma darbību. 30. gadu otrajā pusē tūrisma informācijas centrs bija Rīgas pilsētas valdē, kurā darbojās tūrisma lietu pārzinis, un Sabiedrisko lietu ministrijas Tūrisma nodaļa.³⁸

Par tūrisma industrijas uzņēmumu veidošanos un darbību liecina 1935. gadā veiktā viesnīcu uzskaitē, ko M. Rozīte min savā rakstā par tūrisma attīstību Latvijā. Lielākā daļa - 60% visu Rīgas pilsētas viesnīcu un 70% krodzniecības uzņēmumu tika atvērti laikā no 1926. gada līdz 1935. gadam. Tūrisma uzņēmumi Latvijas statistikas materiālos iekļauti viesu uzņemšanas nozarē. Rīgas pilsētā 1935. gadā pavisam bija 576 viesnīcas, mēbelētas istabas, pansijas un iebraucamās vietas, kurās bija nodarbināti 995 strādājošie cilvēki. Viesu skaits Rīgas viesnīcās 20. gados pakāpeniski pieauga, sasniedzot maksimumu 1930. gadā, kad Rīgas viesnīcās pārnakšņoja 100 348 viesi, to skaitā 1254 ārzemnieki. 30. gadu sākumā samazinājās viesu skaits Rīgas viesnīcās, 1933. gadā noslīdot līdz 35 000, bet 30. gadu beigās tas gandrīz trīskāršojās. 1937. gadā Rīgas viesnīcās jau tika apkalpoti 108 000 viesu, no kuriem 18 000 ārzemnieku. Ārzemju viesi galvenokārt ieradās no Lietuvas, Vācijas, Igaunijas un Zviedrijas. Ceļotāju uzņemšanai tika iekārtotas viesnīcas, tūristu mītnes un tūristu apmetnes, par kurām kalpoja lauku mājas, skolas un citas sabiedriskas iestādes. 30. gadu beigās Latvijā darbojās vairāk nekā simt viesnīcu, bet Rīgā gandrīz divdesmit.³⁹

Tūrisma varētu raksturot kā plašu un vispusīgu nozari, tāpēc rakstus, kas atspoguļo šo tēmu, publicēja arī tādi izdevumi kā „Latvijas Lopkopis un Piensaimnieks”, „Policija”, „Latvijas Kareivis”, „Bibliotekārs”, „Pasta Telegrāfa Dzīve” un „Ticība un Dzīve”. Vispopulārākais tūrisma publikācijas žanrs bija apraksts un komentārs. Apraksts visbiežāk pildīja tūrismam raksturīgā ceļveža funkciju, tajā tika doti arī padomi ceļošanai un novērošanai. Šāda veida publikācijas parasti tika izvietotas izdevuma beigu lappusēs. Pretēji ir ar komentāriem, kas veica propagandas funkciju, un parasti tika ievietoti izdevuma pirmajās lappusēs.⁴⁰

³⁸ Rozīte, M., Tūrisma attīstība Latvijā, Latvijas Arhīvi. – 1999, Nr. 1. 102. lpp

³⁹ Turpat, 104. lpp

⁴⁰ Olšteine. G., Nacionālais tūrisms – nacionālās identitātes veidotājs: Masu nacionālā tūrisma kustības ‘‘Apceļo dzimto zemi’’ diskurss latviešu presē 1937 – 1938. 117. lpp

30. gados rīkoto ekskursiju maršruti bija ļoti daudzveidīgi un būtiski neatšķiras no mūsdienu tūrisma firmu piedāvātajiem maršrutiem. Piemēram, Rīgā tika organizētas ekskursijas uz Doma baznīcu, Rīgas muzejiem, Rīgas mākslas izstādēm, Pētera baznīcu, kā arī uz Rīgas tuvāko apkārtni – Baltezeru, Daugavas salām, Baldoni, Ogri u.c. Ārpus Rīgas tika rīkotas ekskursijas uz Latvijas skaistākajām vietām Vidzemē: Cēsīm, Siguldu, Koknesi, Staburagu, Gauju, Carnikavu, Āraišiem, Līgatni, Raunu, Burtniekiem, Piebalgu, Kurzemē: Sabili, Kandavu, Usmas ezeru, Dundagu, Nīcu, Zemgalē: Rundāli, Jelgavu, Latgalē: Krustpili, Preiļiem. Ārpus Latvijas organizēti ceļojumi uz Igauniju, Lietuvu, Padomju Savienību, Franciju, Itāliju, Poliju, Vāciju, Somiju, Zviedriju un Holandi.⁴¹

1.2. Kokneses vēsture – mūsdienu tūrisma objektu veidotāja

Koknese ir viena no senāk apdzīvotajām vietām Latvijas teritorijā, tā ir kā vēstures atskaites punkts, kurai dažādos laikos un laikmetos bijusi sava nozīmīga vieta un loma. Koknese atrodas pie Pērses ietekas Daugavā, apmēram 100 km uz austrumiem no Rīgas, aptuveni 85 m virs jūras līmeņa. Kokneses bagātā vēsture kopā ar dabas pieminekļiem vienmēr bijusi tā, kas veicinājusi sabiedrības interesi par šo vietu. Turpinājumā piedāvāts pārskats par to, kā Kokneses vēsture atspoguļota tūrisma un novadpētniecības literatūrā, veidojot sabiedrībā izplatītos priekšstatus par Koknesi un tās ievērojamākām vietām.

Hronikās Kokneses vārds pirmo reizi minēts 1205. gadā. Kā savā darbā „Koknese” 1957.g rakstīja J.Losevs: „Krievi Koknesi saukuši par Koknos, vācieši – Kokenais, Kokonais, Kokenhuzen, Kokenus. Visi šie nosaukumi cēlušies no vārda „Kokne”, jo tā agrāk tika dēvēta Pērses upe. Zviedri Koknesi sauca par „Koggenaas”.⁴² Jānis Endzelīns (1873-1961) savā Darbu izlasē Kokneses nosaukumam devis šādu tulkojumu - Кокенгузен, Kokenhusen = Koknese.⁴³

Pēc Ābrama Feldhūna (1915—2009) uzskata, kas publicēts „Livonijas Indriķa hronikas” 1993.g. izdevumā, Kokneses vietvārda etimoloģija saistāma ar vārdu „koks”, augšzemniekiem „kūks”, ar nozīmi „koku savākšanas, sanešanas vieta”.⁴⁴ Ir vērsta uzmanība uz to, ka krievi šo latgaļu izcelsmes vietvārdu varējuši saprast no savas valodas viedokļa

⁴¹ Rozīte, M., Tūrisma attīstība Latvijā, Latvijas Arhīvi. – 1999, Nr. 1. 107. lpp.

⁴² Losevs, I., Koknese, Rīga: 1957. 34.-35.lpp.

⁴³ Endzelīns, J., Darbu izlase. 2. sējums, Rīga: 1974. 786. lpp.

⁴⁴ Спрогис, И. Я., Памятники латышского народного творчества, Вильна: 1868. 320.c

куконос – „kumps deguns”, kā objektu, kas atrodas augstā, izliktā zemes ragā. Kokneses vārds skaidrots arī no vācu valodas viedokļa Koggen+naes, saistot šo vietvārdu ar kuģa smailo galu.⁴⁵

Latviešu folklorā saglabājusies leģenda, kurā stāstīts, ka teiksmainais latviešu varonis Koknesis, kas dzimis Daugavas putainajos ūdeņos pie klinšainā Staburaga krasta, bijis pirmais, kas šeit uzcēlis pili. Koknesim bijis neredzēts spēks.

Senatnē tagadējās Kokneses vietā atradās pilsēta, kuras rašanās un uzplaukums saistīts ar Kokneses pili. Senā Koknese bija viens no visbiežāk apdzīvotiem reģioniem pie Daugavas, vieta, kur vienmēr ir norisinājusies aktīva tirdzniecība starp Austrumu un Rietumu Eiropas tirgotājiem, kas piederēja pie dažādiem etnosiem.⁴⁶

13. gs. sākumā Koknesē dzīvoja gan senie latgaļi un sēļi, gan Polockas krievi. Sēļu apdzīvotās teritorijas galvenokārt atradās Daugavas kreisajā krastā ar centru Sēlpilī, tomēr bija laiks, kad sēļi bija apmetušies arī Daugavas labā krasta teritorijā. Latgaļi apdzīvoja visu tagadējo Latgales novadu un daļu no Vidzemes, gadsimtu gaitā virzoties uz ziemeļu pusi, kur dzīvoja lībieši, to robežas 12. gs. beigās atradās starp tagadējo Aizkraukles pilsētu un Koknesi. Likteņupe Daugava, kas vienmēr ir bijusi pazīstama kā ievērojams satiksmes un tirdzniecības ceļš, savos krastos deva vietu nocietinātām apmetnēm un ievērojamām pilīm, kurās apmetās sava laika novadu valdnieki.⁴⁷

1205. gada vasarā, kad pirmo reizi Indriķa hronikā minēta Koknese, norisinājās vāciešu un Ikšķiles lībiešu sadursme, kam sekoja Lielvārdes pilsētas nopostīšana un Aizkraukles pils nodedzināšana. Jau tad Koknese minēta kā apdzīvota vieta ar dzīvu tirdzniecības centru, ar pilsētiņu un vairākām baznīcām. Tā laika Kokneses valdnieks Vetseke (saukts arī par Vjačeslavu Borisoviču, Vjačko)⁴⁸ (dzimis laika periodā starp 1175. gadu un 1180. gadu, miris 1224. gada augustā) steidza ar kuģi lejup pa Daugavu uz Aizkraukli un noslēdza mieru ar bīskapu Albertu, kurš savu iecerēto kristīgās valsts nodibināšanu īstenoja ar asiņainu varu un diplomātisku gudrības politiku. Tā Vetseke uz

---

⁴⁵ Taube. M., Russische und litauische Fursten an der Duna zur Zeit der deutschen Eroberung Livlands (XII. und XIII. Jahrhundert). – Jahrbucher fur Kultur und Geschichte der Slaven, NF, 1935, Bd. 11, H.3/4, S.367 – 503.

⁴⁶ Enciklopēdija: Latvijas Pagasti. Latvijas pagasti, novadi, pilsētu un novadu lauku teritorijas: 1. daļa. A/S Preses nams. 647. lpp.

⁴⁷ Vanags, K., Tūristu maršruti Latvijā: 1. daļa: Vidzeme, Latgale. Ceļvedis pa dzimto zemi: Sabiedrības lietu ministrijas tūrisma nodaļas izdevums. 1937, 169. lpp.

⁴⁸ Rode, M., Aicinām uz Koknesi. Padomju Jaunatne 1988, 22. aprīlis, 3. lpp.

laiku paglāba savu novadu no kara briesmām. Vetsekas novads nebija īpaši liels. Rietumos tas robežojās ar Aizkraukles lībiešu apdzīvotajām zemēm. Austrumos Koknese robežojās ar Oliņkalna novadu. Pie Kokneses novada piederēja arī plašāks apgabals Sēlijā, Daugavas kreisajā krastā.⁴⁹

Vācu darbība lībiešu apdzīvotajos Daugavmalas novados aizskāra Polockas intereses, tāpēc Polockas kņazs Vladimirs 1206. gadā uzsāka karagājieni pret vāciešiem. Pavasarī ar kuģiem un plošiem viņš sasniedza Koknesi un aicināja ierasties bīskapu un vietējos lībiešus uz sarunām pie Ogres upes ietekas Daugavā. Bīskapa pārstāvji uz apspriedi neieradās, un lībieši nolēma uzbrukt Salaspilij, pēc tam ieņemt Rīgu. Viņu nodoms neizdevās. 1207. gada vasarā, kad no Vācijas Rīgā ieradās jauna, liela krustnešu grupa, Vetseke uzskatīja par prātīgāku ierasties Rīgā pie bīskapa – it kā lūgt palīdzību pret lietuviešu uzbrukumiem, par to piedāvājot bīskapam pusi no savas pils un zemēm. Nepagāja ne gads, kad Lielvārdes bruņinieks Daniēls, par iemeslu minot dažādas nesaskaņas, iespējams, ka robežu jautājumos, naktī negaidot ielauzās Kokneses pilī un saņēma gūstā Vetsekas kara draudzi, savāca visu pilī esošo mantību un par notikušo ziņoja bīskapam. Bīskaps Alberts (dzimis apmēram 1165. gadā, miris 1229.17.01.) šo rīcību nosodīja un lika atdot Kokneses valdniekam viņa pili un īpašumu. Bīskaps uzaicināja Vetseki uz Rīgu, apdāvināja ar zirgiem un dārgiem audumiem. Pēc kopā nosvinētām Lieldienām Vetseke devās atpakaļ uz Koknesi.⁵⁰ Pārliecināts, ka bīskaps Alberts dodas uz Vāciju, Vetseke ar saviem vīriem uzbruka vāciešiem. Bīskaps Alberts, izdzirdējis par notikušo, lika krusta karotājiem atgriezties Rīgā, lai dotos uz Koknesi. Vetseke neuzdrošinājās uzņemties cīņu ar tik lielu pārsvaru, nodedzināja pili un devās prom uz Krievzemi, lai vairs neatgrieztos savā valstī.

1209. gadā bīskaps Alberts ieradās Koknesē un nodedzinātās koka pils vietā lika uzcelt stipru mūra pili. Bīskaps pili piešķīra Jērihovas Rūdolfam, bet viena trešā daļa no pils palika Zobenbrāļu ordenim. Tā paša gada laikā pilij uzbruka arī lietuvieši, taču veiksmīgi tika padzīti, un tas pats atgadījās arī 1210. gadā. 1212. gadā Koknesē Rūdolfa vietā nāca Meinards (dzimis apmēram 1130/1140. gadā - 1196.12.10.).⁵¹ Dažus gadus vēlāk Meinarda vietā par bīskapa vasali stājās Teoderihs (dzimis apmēram 1150. gadā - 1219.15.06.) saukts arī par Kokneses Dītrihu. Teoderihs apprecēja Ērgļu valdnieka meitu Sofiju, kurai piederēja īpašumi Vācijā. Pēc Teoderiha dēla nāves Sofija apprecējās ar Hansu Tīzenhauzenu, kuram

---

⁴⁹ Blese, J. Koknese ar atskatu tālākā pagātnē. Rīga: Atēna, 1998. 11. lpp

⁵⁰ Turpat, 12. – 13. lpp

⁵¹ Latviešu konversācijas vārdnīca, 13, 26366-26367. lpp.

1269. gadā arhibīskaps nodeva pārvaldīšanā Kokneses pili. Tīzenhauzenu dzimtai Koknese piederēja līdz 1395. gadam.⁵²

Pilsētas liktenis bija cieši saistīts ar pils likteni, jo, lai ieņemtu pili, vienmēr bija jāiet cauri pilsētai. Nepārtrauktas ķildas norisinājās starp ordeni un virsbīskapu, it īpaši starp virsbīskapu Johannesu II (1286 – 1294) un ordeņa mestru Haltu. 1292. gadā virsbīskapa vasaļi ar Hansu Tīzenhauzenu priekšgalā ieslodzīja Johannesu II Kokneses pilī. Par to pāvests izslēdza Tīzenhauzenu no baznīcas. Ordeņa mestrs Halts virsbīskapu atbrīvoja, bet pēc neilga laika atkal nonāca domstarpībās ar viņa pēcteci Johannesu III (1295 – 1300). Johanness III Koknesi paturēja. Virsbīskapa Frīdriha Pernšteina laikā (1304 – 1341) Koknesē savu darbību izvērta franciskāņu mūki, kurus atbalstīja pats virsbīskaps, bijušais franciskāņu mūks. 1350. gadā bīskaps Fromholds piešķīra Kokneses pilsētai zemes gabalu pie Pērses upes. Nerimās cīņas virsbīskapu un viņu vasaļu starpā. Tīzenhauzeni cēla pilis Ērgļos, Kalsnavā, Bērzaunē. Virsbīskaps uzbūvēja pili Lokstenē un Baltavā. 1397. gadā notika vienošanās ar vasaļiem – virsbīskaps atguva pilnībā Koknesi un izveidoja tur savu fogteju, bet apkārtējās zemes paturēja vasaļi, lielākoties Tīzenhauzeni. 1420. gadā Koknese kļuva par virsbīskapa vasaras rezidenci, kur viņš aizvadīja laiku no Vasarsvētkiem līdz Miķeļiem. Rudens un ziema pagāja Raunā, bet pavasaris no Sveču dienas līdz Vasarsvētkiem – Limbažos. 1424. gadā pretēji ordeņa gribai pāvests Mārtiņš V par virsbīskapu apstiprināja Henningu Šarpenbergu (miris 1448. gada 5. aprīlī). Viņš pastiprināja Kokneses pils nocietinājumus un rietumu pusē lika uzcelt torni, tā padarot Kokneses pili par vienu no stiprākajām Livonijā.⁵³

Kokneses pils kļuva par vācu feodāļu svarīgu atbalsta punktu Daugavas krastā. Kokneses pilsēta pamazām auga, piedalījās Livonijas pilsētu sanāksmēs, bija arī Hanzas locekle. Hanza, kas sākotnēji apzīmēja bruņotu tirgoņu apvienību, izveidojās par lielu un ievērojamu vācu tirdzniecības pilsētu savienību. Vēl no Latvijas pilsētām Hanzas savienībai piederēja Rīga, Cēsis, Valmiera, Limbaži un vairākas citas pilsētas.⁵⁴ Galvenā savienības pilsēta bija Lībeka. 14. un 15. gs. Hanza bija ne tikai saimniecisks, bet arī politisks spēks. Hanzas savienība bija galvenā tirdzniecības noteicēja Ziemeļeiropas zemēs un jūrās. Koknese piedalījās arī Hanzas karā pret Dāniju 1368. – 1370. gadā. Hanzas savienība

---

⁵² Blese, J. Koknese ar atskatu tālākā pagātnē. Rīga: Atēna, 1998. 16. lpp.

⁵³ Turpat, 18. lpp.

⁵⁴ Enciklopēdija: Latvijas Pagasti. Latvijas pagasti, novadi, pilsētu un novadu lauku teritorijas: 1. daļa. A/S Preses nams. 647. lpp

pagrima 15. gs. beigās, kam par iemeslu bija Amerikas atklāšana, jaunais jūras ceļš uz Indiju un nespēja pretoties jaunajiem apstākļiem.⁵⁵

Gandrīz 300 gadus Kokneses pilsēta bija nodzīvojusi mierā bez nopietnām briesmām līdz 1478. gadam, kad Koknesei uzbruka ordeņa mestrs Borhs, kurš pilsētu pilnībā izlaupīja un saņēma gūstā virsbīskapu Silvestru Stodevešeru (miris 1479), kas turpat Kokneses cietumā mira. Kā krietns un taupīgs virsbīskapijas valdnieks un piļu būvētājs tiek minēts virsbīskaps Jaspers Linde (1509 – 1524). Viņa laikā notika pārbūves Kokneses pilī un Raunas pilī. Latgalē aizsardzībai pret krieviem uzcēla Viļakas mūra pili.⁵⁶ Ap 1500. gadu Kokneses pilsētā tika nodibināts franciskāņu klosteris.

Valstī sarežģījās iekšējais stāvoklis. Ar dažādām prasībām uzstājās gan muižnieki, gan pilsētu pārstāvji. Arī reformācijas izplatīšanās sašķēla iedzīvotājus naidīgās grupās. Pils viena pēc otras krita krievu rokās. Muižnieki pameta savas muižas un bēga. Livonijā iestājās sabrukums. Ordeņa mestrs Gothards Ketlers (1517 – 1587) 1559. gadā noslēdza aizsardzības līgumu ar Poliju un kā drošību ieķīlāja vairākas pilsis, arī Koknesi. Poļi ieradās tā paša gada rudenī, un Koknesē sākās poļu laiki. 1577. gadā Jānis Briesmīgais, saukts arī par Ivanu Bargo (1530 – 1584), ar saviem krievu tatāru karapulkiem nonāca līdz Daugavai, nodarot lielu postu Vidzemei un Latgalei, kā rezultātā 1577. gadā Koknesi ieņēma. Pilsētu praktiski iznīcināja, pils garnizona karavīrus nogalināja. Pilsētas iedzīvotājus un apkārtnes ļaudis aizveda uz Krieviju. Nevienš no viņiem neatgriezās. Koknesē palika nelieli krievu spēki, bet cars aizgāja tālāk. Jau nākamajā gadā poļu karaspēks krievus padzina.⁵⁷

Pēc pilsētas atgūšanas no krieviem Koknesē iestājās miers. Taču iedzīvotāju skaits vairojās lēni, un nopostīto pilsētu bija grūti atjaunot. Zeme plašā apkārtnē bija izlaupīta un nopostīta, iedzīvotāji nogalināti. J. Blese savā grāmatā par Koknesi publicējis kāda itāliešu diplomāta F. Talduči domas par Livoniju, atgriežoties no tās 1582. gadā: „(..) mēs atgriezāmies pa tuksnešainu zemi. Mēs devāmies pa ceļu uz Koknesi, kas bijusi Livonijas virsbīskapa mīļākā vieta. Tur atrodas skaista pils, kas pat vēl tagad ir diezgan labā stāvoklī, bet pilsētiņu, kas visa bija no mūra, ir nopostījuši nelieši maskavieši. Viņi ir sagrāvuši mūra mājas un to vietā sacēluši koka mājeles pēc sava paraduma.”⁵⁸ Zemnieku stāvoklis bija grūts, viss izpostīts, tīrumi aizauguši. Tajā pašā laikā muižnieki gribēja atjaunot savas muižas, viņu

⁵⁵ Kessa, S., Hopmann, H. Zināšanas par vēsturi. Baltic sea academy network of adult education life long learning. http://www.baltic-sea-academy.net/documents/history_let.pdf [aplūkots 2013.06.05]

⁵⁶ Blese, J. Koknese ar atskatu tālākā pagātnē. Rīga: Atēna, 1998. 23. lpp

⁵⁷ Turpat.

⁵⁸ Turpat, 24. lpp.

prasības bija augstas, kļaušas lielas, zemnieku tiesiskais stāvoklis ļoti slikts. Muižnieki brīvi rīkojās ar zemnieku mantu un par mazāko pretošanos viņus bargi sodīja.

Ķēniņš Stefans Batorijs (1533 – 1586) domāja par iedzīvotāju materiālā stāvokļa uzlabošanu, tādēļ 1582. gadā izdeva privilēģiju, ar kuru katram Kokneses pilsonim piešķīra ½ arklus zemes, atļāva turēt kuģus, par kuriem nebija jāmaksā nodokļi pilsētai. Poļu laikā Koknesē pie Daugavas atradās viena no divām muitnīcām. Stefans Batorijs bija pavēlējis izstrādāt projektu par zemnieku stāvokļa uzlabošanu, bet tas netika pieņemts. 1586. gada landtāgā ķēniņš atkal pieprasīja muižniekiem atvieglot zemnieku stāvokli. Muižnieki prasību noraidīja. Tai pašā gadā ķēniņš nomira. 1596. gadā nākamais ķēniņš Sigismunds III (1566 – 1632) Kokneses privilēģijas apstiprināja vēlreiz. Pēc sava tēva nāves viņš kļuva arī par Zviedrijas karali. Kļuvis stingrs katolis, viņš nebija pieņemams luterticīgajiem zviedriem, un 1599. gadā viņi panāca karaļa atkāpšanos no troņa. Par valdnieku kļuva Sēdermanlandes hercogs Kārlis (1550 - 1611), Sigismunda tēva brālis. 1600. gadā viņam izdevās ieņemt gandrīz visu Vidzemi, izņemot Rīgu. 1601. gada martā viņš aplenca Koknesi, ieņēma pilsētu un priekšpili, nogalināja visus sagūstītos poļus, bet pili ieņemt nespēja. Cīņas turpinājās, un 1608. gadā zviedru karaspēks atkal ieņēma Koknesi un apkāva poļu garnizonu, dažus mēnešus vēlāk poļi atspēkojās un pilsētu atguva.⁵⁹

Kokneses apriņķī ietilpa Kokneses, Lielvārdes, Aizkraukles, Liepkalnes, Ērgļu, Piebalgas, Jaunpils, Skujenes, Cēsu, Madlienas, Bērzaunes, Suntažu, Raunas, Vietalvas, Kalsnavas, Ļaudonas, Vestienas, Tirzas, Smiltenes un Dzērbenes draudzes. 1740. gadā krievu valdība sadalīja Kokneses apriņķi Cēsu un Kokneses apriņķos, bet 1783. gadā Kokneses apriņķi likvidēja.⁶⁰

1655. gadā par karali kļuvušais Kārlis X iekaroja gandrīz visu Poliju un gadu vēlāk aplenca Koknesi. Koknesi ieņēma, nogalināja visu garnizonu. Tā kā caram neizdevās ieņemt Rīgu un līdz ar to iegūt izeju uz Baltijas jūru, tad Koknese likās izdevīga „krievu Livonijai”, kurai būtu jāklūst par krievu armijas galveno apgādes bāzi un svarīgu atbalsta punktu Baltijā. Tāpēc Rīgas ieņemšanai paredzētos lielgabalus cars pavēlēja nogādāt pa Daugavu uz Koknesi. Jau tūlīt pēc Kokneses ieņemšanas krievu valdība par vaivadu Koknesē iecēla Ordinu – Naščokinu, spējīgu diplomātu, kurš vispirms Koknesi pārdēvēja par Carēviču – Dmitrijevu. Neatmetis cerību iekarot Rīgu, Naščokins nolēma padarīt Koknesi par varenu

---

⁵⁹ Blese, J. Koknese ar atskatu tālākā pagātnē. Rīga: Atēna, 1998. 32. lpp.

⁶⁰ Enciklopēdija: Latvijas Pagasti. Latvijas pagasti, novadi, pilsētu un novadu lauku teritorijas: 1. daļa. A/S Preses nams. 647. lpp.

karaspēka bāzi. Vēl viņš uzskatīja, ka Daugavas ūdensceļš varētu dot lielu peļņu, tādēļ Koknesē attīstīja kuģu būvniecību. Viņa laikā Koknesē tika kalta arī nauda.⁶¹

Pēc Kārļa X nāves Koknesi 1629. gadā atkal atguva Zviedrija, un līdz ar to Vidzemē iestājās ilgstošs miers. Zviedru valdība centās pilsētā atjaunot normālu dzīvi. Jau pēc diviem gadiem Koknesei bija savs birģermeistars – pilsētas galva Johans Pflūghaupts. Viņš bija birģermeistara amatā līdz 1644. gadam, tad viņa vietā nāca Kaspars Sniperlings.

1684. gadā zviedri Kokneses pilsētiņu pārcēla ielejā, kur jau agrāk bija uzceltas laicīga tipa celtnes, bet Kokneses pili pārvērta par cietoksni. 1701. gadā Kokneses pili uzspridzināja, līdz ar to arī zuda pilsētas pastāvēšanas pēdējais pamatojums.⁶²

18. gadsimts nāca atkal ar krievu valdīšanu Vidzemē reizē ar mēra epidēmiju, kas skāra arī Koknesi. Kokneses draudzē mēra postījumi bija no 1711. gada līdz 1713. gadam. Mācītājmuiža bez cilvēkiem bija arī vēl 1715. gadā. Pēc Kokneses pils uzspridzināšanas tā nekad vairs netika atjaunota. Tieši otrādi – lai to gadījumā neatjaunotu ienaidnieks, Kārlis XII (1682 – 1718) pavēlēja pili pilnībā iznīcināt. Tā paša gada oktobrī notika sagatavošanās darbi spridzināšanai un novembrī pilij tika sagrauts ziemeļpusē austrumu gals.⁶³ Johans Kristofs Broce (1742 – 1823) paskaidrojumā zem 1797. gada zīmējuma raksta, ka, uzspridzinot pili, vairāki lielgabali no pils tikuši aizmesti līdz Daugavas krastam netālu no Pērses ietekas. 1868. gada sausajā vasarā tos izvilka malā un uzstādīja kalnā pils rietumu galā.

1866. gadā nobruka pils ziemeļu puses austrumu gals pret Pērsi. Kādus gadus pēc appludināšanas nobruka liels gabals arī no rietumu gala. Jau Latvijas patstāvības laikā bija mēģinājumi paglābt pilsdrupas no sabrukšanas, cenšoties bīstamākajās vietās betonēt mūru virspusi.

Pēc Rīgas – Daugavpils dzelzceļa līnijas atklāšanas 1861. gadā Koknese kļūst par dižciltīgo izbraukumu un atpūtas vietu ar veiksmīgu saimniecības attīstību.⁶⁴ Ap Kokneses staciju veidojās centrs. Ērtā satiksme pulcināja vasarniekus un tūristus, kuģīši „Staburags” un „Koknesis” kursēja uz 10 km attālo Staburagu, bija ierīkotas arī vairākas tūristu apmetnes. Notika lielas pārmaiņas apkārtnē galvenokārt ekonomiskā ziņā, bet mainījās arī ceļu tīkls pilsētā. Koknesē attīstījās amatniecība. Tika uzcelti trīs mūra spīķeri preču glabāšanai,

---

⁶¹ Blese, J. Koknese ar atskatu tālākā pagātnē. Rīga: Atēna, 1998. 33. lpp.

⁶² Dolgorukova, I., Koknese – pilsēta. Komunisma Uzvara 1979, 8. marts, 3. lpp.

⁶³ Blese, J., Koknese ar atskatu tālākā pagātnē. Rīga: Atēna, 1998. 41. lpp.

⁶⁴ Rode, M., Aicinām uz Koknesi. Padomju Jaunatne 1988, 22. aprīlis, 3. lpp.

darbojās ķīmiskā, sērskociņu skaliņu, vīna fabrika. Kad Pirmā pasaules kara laikā Kokneses teritorijai cauri gāja frontes līnija, puse saimniecību tika nopostītas.⁶⁵

Kokneses novadam bija svarīga loma 1905. – 1907.gada revolucionāru cīņās. Kokneses kultūras biedrības nams bija novada kustības centrs. Vairākus muižnieku miesassargus un apriņķa priekšnieka palīgu nošāva uz Pērses tilta.

Pirmā pasaules kara laikā 1915.gadā vācu armija ieņēma Kurzemi un frontes līnija nostiprinājās tieši gar Daugavu. Upes kreisajā krastā no Kokneses atradās vācu, labajā - krievu armijas ierakumi. Atrodies frontes joslā, Koknese un tās apkārtnē stipri cieta.⁶⁶ Nopostītas tika daudzas zemnieku mājas, šāviņu bojāta bija arī Kokneses jaunā pils, ko vairs neatjaunoja.

Kokneses dzelzceļa stacija tika sagrauta Otrā pasaules kara laikā, tās ēku uzcēla no jauna vairākus gadus pēc kara.⁶⁷

Daudzi no Latvijas pazīstamākajiem un talantīgākajiem rakstniekiem ir šeit smēlušies radošu iedvesmu saviem literārajiem darbiem, mākslinieki iedvesmojušies no gleznainajām dabas ainavām. No Kokneses „gaitas sācis” Andreja Pumpura (1841-1902) eposa „*Lāčplēsis*” (izdots 1888. gadā III Vispārējo latviešu Dziesmu un Deju svētku laikā) varonis Koknesis. Vēlāk šo tēlu izmantoja arī Rainis (1865-1929) savā darbā „*Uguns un nakts*” (izdots 1907. gadā). Kokneses muižā dzīvoja Rūdolfs Blaumanis (1863-1908), viņa literārajos darbos tā saukta par Alaines muižu Šajā pusē piedzīvotais ir atspoguļots novelē „*Purva bridējs*” (izdota 1898. gadā), stāstā „*Spijēnos*” (izdots 1888. gadā) un lugā „*Ugunī*” (izdota 1905. gadā), bet par Edgara un Kristīnes gaitām atgādina gan muižas stallis, gan mūra klēts, gan t.s. vešerienes māja. Atradzes dzirnavu pansijā uzturējās rakstnieki Antons Austrīņš (1884-1934), Vēsmiņu Kārlis (īstajā vārdā Kārlis Krūza, 1884-1960), Jānis Akurāters, (1876-1937), Maskavas kroga rentnieka dēls Jūlijs Feders (1838-1909) kļuva par gleznotāju, Pērses un Daugavas krastus gleznoja arī Jānis Jaunsudrabiņš (1877-1962).

Sarežģītās, gadu simteņiem garās pastāvēšanas laikā Koknesē un tās apkārtnē izveidojās un palika tādi arheoloģiskie un vēstures pieminekļi kā:

- XIII gs. celtās vācu bruņinieku pils (1209 - 1701) drupas,
- zviedru lielgabali no XVII gs. beigām,

---

⁶⁵ Enciklopēdija: Latvijas Pagasti. Latvijas pagasti, novadi, pilsētu un novadu lauku teritorijas: 1. daļa. A/S Preses nams. 647. lpp

⁶⁶ Kokneses kooperatīvs pirmos piecpadsmit pastāvēšanas gadus. *Kopdarbība*, Nr.3, 1935, 10. februāris, 3.lpp.

⁶⁷ Brūklens, A. *Koknese - Staburags – Pļaviņas. Tūrisma biļetens*. Pļaviņas: LĻKJS Pļaviņu rajona komiteja, 1957. 5.lpp.

- riņķveida krusti,
- zviedru skanstes,
- jaunās pils drupas,
- Altenes pilsdrupas,
- Mūku kalns;

dabas pieminekļi kā ģeoloģiskie un ģeomorfoloģiskie veidojumi

- Daugavas un Pērses stāvkrasti,
- Daugavas krāces,
- Staburags,
- Vīgantes parks ar Liepavotu,
- Pērses ūdenskritums,
- Pastmuižas Velnakmens,
- Rīterupītes saugultne,
- karsta kritenes.

No kultūras pieminekļiem, kas ir kultūrvēsturiskā mantojuma daļa, līdz 1965.gadam bija saglabājušies:

- Daugavas senlejas kultūrvēsturiskā ainava,
- muižas parks ar dendroloģiskajiem stādījumiem,
- Bērzu aleja muižas parkā,
- 1905.gada vēsturisko notikumu piemiņas vietas,
- rakstnieka Rūdolfa Blaumaņa dzīves vieta (1885 - 1887),
- valodnieka Jāņa Endzelīna dzīves vieta vasarās (1927. - 1961.),
- Kokneses luterāņu baznīca (celta 1687.g., vairākkārt pārbūvēta),
- muižas centrs ar pārvaldnieka māju, klētīm, vešerienes un dārznieka mājām, piebraucamo ceļu un dīķu kaskādi,
- tēlnieka Voldemāra Jākobsona veidotās skulptūras „Fauna galva” un „Ieva” parkā.

1.3. Tūrisma aktivitātes Koknesē un apkārtnē 1920. – 30. gados

Pēc Latvijas Brīvības cīņām Koknese bija ļoti pārveidojusies, jo ap dzelzceļa staciju, kur agrāk bija lieli muižas lauki, tagad pacēlās amatnieku un dārzkopju jaunās celtnes. Visa attīstība un ekonomiskā izaugsme liecināja par to, ka Koknese īsā laikā spēs pārvērsties par

dārzniecību, vasarnīcu un apskates vērtu pilsētu. Kokneses stacijas apkārtnē auga lieli koki, kas atstāja patīkamu iespaidu uz atpūtniekiem, kuri Koknesē ieradās ar vilcienu. Šajā laikā stacijas ēka bija arī sabiedriskās dzīves centrs. Iepretim stacijai atradās Kultūras biedrības nams. Ēkā norisinājās sarīkojumi, sapulces. Blakus Kultūras biedrības namam atradās Patērētāju biedrības nams, kur darbojās biedrības veikals, arī krājaizdevumu kase un uguns apdrošināšanas biedrība, netālu atradās arī veikals un viesnīca. Otrā pusē dzelzceļam atradās pasta – telegrāfa kantoris. Šeit atradās arī t.s. Laubes viesnīca un tirgus laukums, ko bija iecienījuši Kokneses apmeklētāji. Tirgus darbojās katru trešdienu un bija plaši apmeklēts, lauksaimniekiem bija iespēja tirgoties ar saviem ražojumiem (sieru, sviestu, olām, mājputniem, augļiem), to labprāt apmeklēja pircēji un uzpircēji no Rīgas. Netālu no tirgus laukuma darbojās Kokneses patērētāju biedrības linu apstrādāšanas fabrika. Par to, ka Koknese bija izveidojusies par ekonomiski izdevīgu un apdzīvotu centru, liecina tas, ka Koknesē 30. gados atradās 8 pārtikas veikali, 2 gaļas pārdotavas, 3 manufaktūras veikali, 1 degvīna pārdotava, 2 maiznīcas, 1 grāmatu veikals, 3 frizētavas, 2 fotogrāfi, vairāki amatniecības uzņēmumi, 5 dārzniecības.⁶⁸

Kādā 30. gadu ceļvedī minēts, ka 1913. gadā Koknesē reģistrēti 50 zaļumnieku, tā saukto atpūtnieku.⁶⁹ Šajā skaitā gan neietilpa visi daudzie Daugavas senlejas apceļotāji no Latvijas, kuri ar vilcienu brauca līdz Pļaviņām un tad ar liellaivām, dziesmām un ragu mūzikai skanot, laidās lejup līdz Staburagam un tālāk uz Koknesi. Pateicoties izcilajiem latviešu rakstniekiem Andrejam Pumpuram un Auseklim (īstajā vārdā Miķelis Krogzemis, 1850-1879) Staburags ap 30. gadiem bija kļuvis par katra inteliģenta latvieša svētceļojuma vietu. Katrs vēlējās redzēt, kāda gan izskatās noslēpumainā Staburadzes pils, kas tik saistoši attēlota eposā „Lāčplēsis”.

1918. gadā līdz ar Latvijas valsts nodibināšanos tūrisma nozare novadu dzīvē ieguva daudz lielāku nozīmību. Veidojās vairākas valstiskās un sabiedriskās organizācijas, kas rūpējās par dabas un kultūrvēsturisko objektu sakopšanu un uzturēšanu, informācijas un servisa pakalpojumu pieejamību un kvalitāti. Šajā laikā atzītais lozungs „Apceļo dzimto zemi!” iespaidoja tūrisma kustību, skarot arī Koknesi un tās apkārtni. K. Vanags Latvijas iedzīvotājus aicināja vairāk apceļot dzimto zemi, nevis doties tālos ceļojumos, kur gūtais labums no ceļojuma būs mazāks, nekā dodoties atpūsties un iepazīstot Latvijas skaistumu tepat. „Tūrisma nodaļai tagad jau ir vesela tūristu bibliotēkas grāmatiņu sērija, kas ar visām

⁶⁸ Blese, J. Koknese ar atskatu tālākā pagātnē. Rīga: Atēna, 1998. 68. –69. lpp.

⁶⁹ Gailīte, T., Tūrisma bizness trīsdesmitajos gados, Staburags 2000, 4.maijs, 4.lpp.

novada kartēm maksā tikai pāris desmitu santīmu gabalā un sīki apraksta, kas katrā vietā apskatāms. Tās var atļauties arī strādnieka kabata. Kam būs tāda grāmatiņa, tas savās piezīmēs nerakstīs par „zviedru ordeņa pili” Koknesē, nerakstīs, ka tas pamatīgi un vispusīgi izpētījis Kokneses jaunās pils drupas un „moku”(?) ejas un neaizbrauks nezinājis, ka turpat netālu ir bijusi kāda piemiņas plāksne, kas stāsta par Rūdolfa Blaumaņa darbu Koknesē,”⁷⁰ „Darba Dzīvē” norādīja Kārlis Vanags, sekojot tam, lai tūristi pirms savu maršrutu uzsākšanas būtu ieguvuši informāciju par to, ko vēlas apskatīt.

Jau 20.gados visieciņākās tūristu takas vijās pa Daugavas senleju no Aiviekstes grīvas līdz Pērsei, tās veda uz Liepavotu un Staburagu⁷¹. Sajūsmināto ceļotāju apraksti, ko publicēja daudzi izdevumi, ieinteresēja nākamo ceļotāju pulku. 30. gados novadā skaisto ceļojumu varēja veikt arī ar liellaivām, tūristu rīcībā bija baltais kuģis „Koknesis”, kursēja motorlaiva „Staburadze”.

Daudz interesantas informācijas tūrisma jomā publicēts šī perioda žurnālos „Tūrisma Apskats” un „Tūrists”. Liela nozīme novada svarīgāko objektu sakopšanā bijusi Pirmajiem Pļaujas svētkiem 1935. gadā, par kuru norises vietu izvēlējās Koknesi. Novadpētniece E. Spēlmane atceras, kā svētki tika organizēti, kā noritēja gatavošanās šiem svētkiem: „Bija pulcējušies nepārredzami ļaužu pūļi, pilsdrupās un parkā tika aizdegti dižsārti. Tauru orķestri izpildīja improvizētu mūziku, kori dziedāja tautas dziesmas. Kokneses luterāņu baznīcā dievlūdzejī pulcējās uz rīta dievkalpojumu. To vadīja Kokneses – Krapes - Pļaviņu draudzes mācītājs Pauls Rozenbergs. Tika sagaidīts Valsts prezidents Alberts Kviesis (1881-1944) un Tautas vadonis Ministru prezidents Kārlis Ulmanis.”⁷² Vēl ziņu avoti stāsta, ka vadoņi tika sagaidīti ar saukļiem: „Mēs suminām tevi, tautas vadītāj!” Kaucmindes semināra audzēknes valdības vadītājam un citiem valdības locekļiem uzliek lielus kviešu vārpu vainagus. Augstos viesus sagaida mazpulku goda sardze ar 125 mazpulku karogiem. Pašvaldību departamenta direktors ziņo, ka svētkos piedalās 502 pagastu vecākie, 501 pagastu tiesas priekšsēdētājs un 50 pilsētu galvas.⁷³

Lai tūristiem atvieglotu pārvietošanos pa kraujajiem Daugavas un Pērses krastiem, uzkāpšanu stāvajā pilskalnā, 1932. gada vasarā Latvijas Ekskursiju biedrība gādāja par kāpņu ierīkošanu. Tika izveidotas cementa kāpnes ar 205 kāpieniem. Kāpņu ierīkošanu laipni atbalstīja, ziedojot cementu, Rīgas cementa fabrikas C. Ch. Šmidt A/S. Tas bija viens no

⁷⁰ Vanags, K., Pa dzimtenes ārēm, Darba Dzīve 1938.09.07.

⁷¹ Eliass K., Uz Liepavotu un Staburagu, Latvijas Kareivis, 1925.28.06. Nr.140

⁷² Luste, P., Pļaujas svētki Koknesē, Staburags 1990, 9.decembris, 3.lpp.

⁷³ Grīns, A.J., Saules zelts sirdīs un debesīs, Rīts 1935, 13.oktobris, Nr. 282-a. 3.lpp.

nozīmīgākajiem šā laika notikumiem tūrisma dzīvē, to atspoguļoja tūristiem domātos izdevumos.⁷⁴ Kūrorta apmeklētāju ērtībai biedrība pilsdrupās uzcēla „tūristu” kiosku.⁷⁵

Par parka sakopšanas darbiem atbildēja Kokneses virsmežniecība. Savukārt Zemkopības ministrija atbildējusi par Liepavota apkārtnes labiekārtošanu, bet Jūrniecības departamentam uzticēti laivu piestātņu vietu un paviljonu izbūves darbi. Pļaviņās un Koknesē izveidoti jauni kioski tūrisma informācijai un suvenīriem, Staburagā – skatu paviljons.⁷⁶ 1939.gadā tūristu ērtībām iekārto speciālu tūristu mītni. Tās būvi Mežu departamentam piederošajās Saules mājās (bijušais Maskavas krogs) veic Sabiedrisko lietu ministrijas Tūrisma nodaļa. Mītnē iekārto 3 guļamistabas ar 22 gultām, atpūtas telpas un ēdamistabu ar vaļēju terasi. Īpaša telpa paredzēta divriteņu un slēpju novietošanai. Paredzēta arī jumta stāva izbūve, ja to prasīs tūristu skaits.⁷⁷

Statistikas ziņas liecina, ka, piemēram, 1936. gadā, neskatoties uz zemo ūdens līmeni Daugavā, Kokneses skaistumu braucienā pa upi baudījuši 5,5 tūkstoši ceļotāju. Dzīva bijusi arī auto satiksme.⁷⁸ Dziesmu svētkos Staburagā piedalījušies 2500 dalībnieku, Vasarsvētkos – ap 1500. Pļaviņu pilsētas valdes tūrisma apmetnē un citās apkārtnes naktsmītnēs izmitinātas 615 personas, Staburaga mītnē – 450, Kokneses skolā – 208, neskaitot tos, kuri izmantoja vietējo viesnīcu pakalpojumus. Oficiāli reģistrēto ceļotāju skaits sasniedzis 1460.⁷⁹

1937. gadā pa Daugavu sāka kursēt kuģītis „Koknesis”, kas bija būvēts fabrikā „Vairogs”, bija ap 20 m garš un 4 m plats ar 80 pasažieru vietām, radio, elektrību, labierīcībām. Ātrums apmēram līdz 20 km stundā. Šis kuģītis valstij izmaksājis 50 tūkstošus latu, bet nodots apsaimniekošanā vietējai tūrisma nodaļai. Pirmajā gadā ar to ceļu no Kokneses līdz Staburagam mērojis 4951 pasažieris, nākamajos gados šis skaitlis ir mazāks, jo zemā ūdens līmeņa dēļ kuģīti vajājušas dažādas neveiksmes.⁸⁰ 1938.gadā laikraksts „Latvijas Kareivis” ziņo, ka Tūrisma nodaļas liellaivās no Pļaviņām līdz Koknesei pa Daugavu trijos vasaras mēnešos pārvadāti 1333 tūristi, bet motorkuģis „Koknesis” starp Koknesi un Staburagu pārvadājis 2816 tūristus.⁸¹ „Brīvā Zeme” raksta, ka tūristu kustība pa

---

⁷⁴ Kāds vārds par Koknesi, Ekskursants 1933.02.01.

⁷⁵ Turpat.

⁷⁶ Gailīte, T., Tūrisma biznes trīsdesmitajos gados, Staburags 2000, 4.maijs, 4.lpp.

⁷⁷ Saules tūristu mītne Koknesē, Brīvā Zeme, Nr. 216 1939.23.09.

⁷⁸ Gailīte, T., Tūrisma biznes trīsdesmitajos gados, Staburags 2000, 4.maijs, 4.lpp.

⁷⁹ Turpat.

⁸⁰ Gailīte, T., Tūrisma biznes trīsdesmitajos gados, Staburags 2000, 4.maijs, 4.lpp.

⁸¹ 409 ekskursijās — 14.000 izbraucēju, Latvijas Kareivis Nr.197 1938,01.09.

ūdensceļiem bijusi rosīga Daugavā starp Pļaviņām un Koknesi arī 1939.gada vasarā, Sabiedrisko lieto ministrijas tūrisma nodaļas 6 liellaivās pārvadāti 854 tūristi, bet motorkuģis „Koknesis” uz Staburagu aizvizinājis 3920 ceļotāju.⁸²

Tūrisma literatūrā netrūka izsmeļošas informācijas arī par citiem ievērtības cienīgiem apskates objektiem.

Populāri bija Skrīveru dendrārija apmeklējumi instruktoru pavadībā. 30. gadu otrajā pusē Pļaviņas kļuva par Rīgas slēpotāju vilcienu galamērķi. Kā atceras tā laika zēni, viens tāds Rīgas slēpotāju vilciens līdz Pļaviņām atvizinājās ap 200 ziemas prieka cienītājus.⁸³

Par tūrisma sekmēm un aktivitāti liecina arī vairāki ceļveži, no kuriem kā interesantākie minami B. Liepiņa „Vadonis pa Koknesi” (izdots 1931.gadā) un K.Vanaga „Tūristu maršruti Latvijā” (izdots 1937.gadā), tāpat bagātīgais pastkartīšu klāsts, kas vēl tagad sniedz liecinājumu par to, ka esam bijuši gana bagāti, lai popularitātē varētu mēroties ar citām tūristu iecienītām vietām gan Latvijā, gan pasaulē.

---

⁸² 11 000 tūristu uz ūdeņiem, Brīvā Zeme 1939, 23.09. Nr. 216.

⁸³ Gailīte, T., Tūrisma bizness trīsdesmitajos gados, Staburags 2000, 4.maijs, 4.lpp.

2. KOKNESES APKĀRTNES DABAS UN KULTŪRAS PIEMINEKĻI TŪRISMA LITERATŪRĀ NO 1920. – 30. GADIEM

2.1 Kokneses apkārtnes dabas pieminekļi tūrisma literatūrā un novadpētnieku publikācijās no 1920. – 30. gadiem

Mantojumā no agrākajiem gadsimtiem Kokneses apkārtņē saglabājušās lielas kultūras un dabas vērtības, ar ko ne tikai varam iepazīties senos ceļvežos, bet aplūkot tās un lepoties ar tām arī vēl šodien.

Pēc Latvijas dabas un kultūras pieminekļu datu bāzes izveidotāja pētnieka G.Pāvila ieskata pie dabas pieminekļiem pieder:⁸⁴

- aizsargājамie koki,
- ūdenskritumi,
- avoti,
- akmeņi,
- alas,
- dendroloģiskie stādījumi,
- alejas,
- ģeoloģiskie un ģeomorfoloģiskie veidojumi.

Kultūras pieminekļi ir kultūrvēsturiskā mantojuma daļa - kultūrvēsturiskās ainavas un atsevišķas teritorijas:⁸⁵

- senkapi, kapsētas,
- parki,
- vēsturisko notikumu norises vietas,
- ievērojamu personu darbības vietas,
- ēku grupas un atsevišķas ēkas,
- mākslas darbi, iekārtas un priekšmeti, kam ir vēsturiska, zinātniska, mākslinieciska vai citāda kultūras vērtība un kuru saglabāšana nākamajām paaudzēm atbilst Latvijas valsts un tautas, kā arī starptautiskajām interesēm.

---

⁸⁴ Pāvils, G. Latvijas dabas un kultūras pieminekļi. Pieejams:

<http://www.ambermarks.com/PieminekluVeidi/Pieminekli.htm> [aplūkots 02.09.2013.].

⁸⁵ Turpat.

Šis iedalījums balstās uz Ministru kabineta noteikumiem Nr. 474. Rīgā 2003.gada 26.augustā (prot. Nr.46 4.§).⁸⁶, to izveidotājs praktiski pārbaudījis, veicot pieminekļu apsekošanu un aprakstīšanu⁸⁷, tāpēc arī izmantots darbā.

Daugavas ieleja posmā no Pļaviņām līdz Koknesei 20.gs. divdesmito gadu tūristiem veltītājā literatūrā raksturota vislabāk. Tautasdziesmās daudzīnātā un dzejās apdziedātā Daugava patiesi bija brīnišķīga, īpaši posmā no Pļaviņām līdz Koknesei, kur 25 kilometru garajā ceļa posmā upes kritums sasniedza 22 metrus. Šajā vietā Daugava bija ļoti strauja, bet sēkļos un klinšu iesprostojumos straumes kļuva pat par putojošām krācēm. Tāpēc svešiniekiem šo ceļu veikt ar laivu bija bīstami. Tā kā šis tūrisma maršruts bija iecienīts un saistīja ļoti daudz ceļotāju, šajā pusē bija izveidota priekšzīmīga tūristu apkalpošana.

No Pļaviņām sākās neaizmirstamais brauciens lejup pa Daugavas gravu. Te aso izjūtu cienītājus gaidīja laivas, kuras parasti bija rotātas ar zaļumu vītnēm un Valsts karogu. Laivas vadītājs šajā ceļojumā bija galvenā persona, kurš labi pazina Daugavu un vienmēr spēja izbraukt starp putojošajām krācēm un straumēm. Pēc pieprasījuma laivās novietoja arī galdus, tomēr ēšanas priekiem ieteica labāk nodoties krastmalā, lai nepalaistu garām dabas skatus. Par dzimtenes apceļotāja galveno „uzturu” uzskatīja sauli, gaisu un dabu.⁸⁸

Interesenti varēja sagatavoties ceļojumam, iepazīstoties ar Daugavas ģeoloģisko vēsturi un jau pirms ceļojuma izprotot klinšu krauju un krāču veidošanās gaitu,⁸⁹ vai arī ar sajūsmu lasīt un apskaust rakstnieka Jāņa Jaunsudrabiņa paša pārdzīvojumus, kājām mērojot šo ceļotāju iecienīto maršrutu, apejot un pārvarot klinšu blāķus Daugavas krastos.⁹⁰ Daudzos ceļojumu aprakstos sniegta pārliecinoša informācija par neaizmirstamo dabas krāšņumu un saviņņojošajām sajūtām, kas sagaida gan kājāmgājēju, gan ceļotāju ar auto vai velosipēdu, gan ūdenstūristu, piem., „Pēdējā Brīdī” ziņo par Daugavas krastu nogrūvumiem.⁹¹

No citiem ģeoloģiskajiem un ģeomorfoloģiskajiem veidojumiem jāpiemin Pērses upe ar saviem stāvkrastiem, sevišķi Kokneses parka teritorijā; ceļotāju piezīmēs, ko publicēja gan centrālie, gan reģionālie laikraksti, bieži izskanēja apbrīna par šo krastu mežonīgo skaistumu:

---

⁸⁶ Noteikumi par kultūras pieminekļu uzskaiti, aizsardzību, izmantošanu, restaurāciju un vidi degradējoša objekta statusa piešķiršanu. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=78458> [aplūkots 02.09.2013.].

⁸⁷ http://www.lu.lv/daba/_Ideja_apaksa.htm

⁸⁸ Kviesis, A. Visskaistākais ceļojums Latvijā. Staburags, 2005, 8. septembris, 6.lpp.

⁸⁹ Gūtmanis, M., Daugavas ģeoloģiskā vēsture, Daba, 1928.01.03. Nr.3

⁹⁰ Jaunsudrabiņš J., Pļaviņas – Koknese: Visskaistākais ceļojums Latvijā. Pļaviņu pilsētas valde. 1930, 32.lpp.

⁹¹ J.J., Daugavas krastu nogrūvumi. Pēdējā Brīdī 1928.14.09.

„Vēl gājiens uz leju, un mēs atrodamies pie Pērses. Patlaban spīd vakara saule un stāvajos Pērses krastos atklājas brīnišķa aina. Pērse te met divus straujus līkumus, un nelielais gabaliņš, kas atklājas skatītāja acīm, šķiet paradīzes stūrītis. Gar pašu krastmalu iet taciņa, tad uz augšu šaujas milzīgas klinšu sienas, ko augstāk sedz sulīgais lapu zaļums. Upe atmirdz vakara saules zeltainos staros brīnišķā dzidrumā,»⁹² sajūsminājās ceļotāji.

Pērse, kas tek visā parka garumā, agrāk bijusi ļoti strauja un ātra upe. Tā devās lejup no viena klinšu pakāpiena uz otra, nesdama līdzī oļus un smiltis. Pērses ūdens kritums, par kuru priecājās un apjūsmoja gan lieli, gan mazi, bija ~3 m augsts. Apskatot dažādus 20. – 30. gadu periodiskos izdevumus, var atrast dažnedažādas fotogrāfijas ar tajās attēlotu Pērses ūdens kritumu. Šo noteikti varēja dēvēt par Kokneses skaistāko vietu šajā laika posmā, jo dabas veidotie krasti un straujā upe apbūra jebkuru dabas baudītāju. Pērses grava ir vienreizēja, un īpatnēja pasaule – saukta arī par Siguldu miniatūrā. Kā stāsta kāds mazs tūrists: „(..) Pērses ūdens krituma šņākšanu varējām dzirdēt jau pa gabalu. Kreisajā krastā ir ļoti stāva krauja, un ūdens krīt ļoti ātri, ir ļoti saputots un ļoti šņāc.»⁹³ Vasarās, kad ūdens bija maz un Pērse kļuva sekla, ūdenskrituma dziļums bija iecienīta peldēšanās vieta. Te pusdienas laikā sapulcējās apkārtējie jaunieši, sauļojās uz gludās klinšu grīdas, lēca no ūdenskrituma dziļumā un pa ūdens apakšu līda zem ūdenskrituma pārkarēm, paslēpjoties aiz krītošā ūdens sienas.»⁹⁴

Blakus Kokneses pilsdrupām Pērses ūdenskritums ir viens no visvairāk tūrisma literatūrā izceltajiem Kokneses tūrisma objektiem. Par to stāsta ceļveži, tas uzrādīts visās pievienotajās kartēs vai shēmās, publicēts nepārskatāms skaits fotoattēlu – šis dabas veidojums saistījis praktiski katru tūristu, kurš devies uz Koknesi. Daudz mazāka ievērība tikusi kaut vai Elenas upītei vai Bābu avotam, jo tie ne savas pievilcības, ne atrašanās vietas dēļ, kaut ir pavisam netālu no Pērses un tās ūdenskrituma, nav izpelnījušies tādu tūristu ievērību un atsauksmes tūrisma literatūrā.

Par īpatnējo veidojumu - Rīteru upītes saugsulni – ziņas neizdevās uziet, kaut pašas Rīterupītes skaistums saistījis tūristus. Rīterupītē, kuru bija radījuši avotu ūdeņi, plūstot uz Daugavu, varēja apskatīt vairākpakāpju ūdenskritumu, kur pēdējie divi ūdenskritumi bija 3 un 1,5 m augsti. Gravā ūdeņi apskaloja vairākus lielus laukakmeņus, no kuriem lielākais atgādināja milzīgu olu.

---

⁹² E.S. Ogres un Pērses krastos. Kurzemes Vārds: Trešdiena, 15. jūnijs, 1938 4.lpp.

⁹³ Mazie rakstnieki, Ko es redzēju Koknesē. Jaunais Cīrulīts, 1932, 1.oktobrī, Nr.10, 235.lpp.

⁹⁴ Blese, J. Koknese ar atskatu tālākā pagātnē. Rīga: Atēna. 1998. 137.lpp.

Kā izcils dabas piemineklis, ko bija vērts iepazīt, jāmin Kokneses parks ar saviem dendroloģiskajiem stādījumiem un alejām, aizsargājamiem augiem (29 vietējās un 36 introducētas koku un krūmu sugas) un dzīvniekiem. Tas bija viens no Kokneses ievērojamākajiem dabas objektiem. Kopumā tas ir 63 ha liels un pieder valstij. Pirmais pasaules karš te bija atstājis ievērojamas pēdas. Ceļvedī „Vadonis pa Koknesi” minēts, ka agrāk parks bijis stipri nolaists, izrakts ierakumiem un izdobots granātu bedrēm, tomēr ap 30. gadiem tas sāks no jauna uzkopt un savests kārtībā.⁹⁵ Parkā bija apskatāmas garas trepes, kuras ved pa krastu lejup, un, skatoties no augšas, šķitis, ka galva reibst. Kāpjot pa trepēm, varēja saskaitīt 170 pakāpienus.

Parka līkumotās takas un taciņas veda gan lejup, gan augšup krastā. Visapkārt auga vairāku sugu saules krēsliņi, lielie tīteņi, lielie zilauši, gar ūdens malu starp akmeņiem auga maurloki, velēnās zaļoja baltais āboliņš. Auga arī veci koki un egles, kas vestas no Vācijas.

No Pērses ietekas atklājās plašs skats uz Daugavu, kas, gadu tūkstošus tekot, ir izgraudusi dziļu ieleju. Daudzās vietās atsegtas dolomīta klintis. Sākot no Aiviekstes ietekas, Daugavas ūdeņi šeit bijuši ļoti strauji, izveidodami no cietākiem dolomīta slāņiem Daugavas krāces. Tālab Koknese jau 30. gados ir atzīmēta kā viena no izdevīgākajām vietām, kur varētu izmantot Daugavas straujos ūdeņus spēkstacijas celšanai. Uz Daugavas ritēja rosīga dzīve, tur darbojās pārceltuves, un sevišķi pavasaros varēja manīt ļoti daudz plostu un liellaivu.⁹⁶

Daugavas krastos bija sastopama liela augu dažādība, auga arī tādi augi, kas citur Latvijā nebija sastopami. Pavasaros ziedēja baltie vizbuļi (*Anemone silvestris*), vēlāk parādījās gailenītes, ievas, vilkābeles, meža rozes (*Crataegus* un *Roza canina*). Sastopamas bija arī meža lilijas (*Lilium Martagon*) klinšu papardes (*Pirus comnumis*) un daudz citu augu.⁹⁷

Netālu no lielceļa atrodas Mūku kalns. Poļu valdības laikā 1582. gadā uz viņa uzcelts katoļu klosteris, no kā iegūts arī nosaukums. 20. gadsimta pašā sākumā šeit ir veikti izrakumi, kuros atrasti akmens cirvis, krama kalts, daudz podu un zvēru kauli, kas liecināja par šī kalna apdzīvotību akmens laikmetā. Agrāk kalns bija apaudzis ar lapu kokiem un noderēja kā zaļumu svētku atpūtas vieta.

---

⁹⁵ Liepiņš, B., Sproģis, J. “Vadonis pa Koknesi”, 1931. 25.lpp.

⁹⁶ Turpat, 29.lpp.

⁹⁷ Turpat.

Apceļojot Koknesi, nevarēja aizmirst arī daudzināto Staburagu, kas atradās 9 km no Kokneses. Ceļi tūristiem uz Staburaga klinti veda gar abiem Daugavas krastiem vai arī varēja izvēlēties trešo ceļu – ar laivu pa Daugavu. Staburaga sastāvā bija kaļķaini šūnakmeņi, kuri pamazām „auga”. 30. gados ceļvedī „Vadonis pa Koknesi” teikts: „Daudzinātais Staburaga rags ir nolūzis, un gabali no tā guļ Daugavā. Mazākie gabali ir aizvesti uz Rīgu un citur. No Staburaga klints pastāvīgi pil ūdens piles – „Staburaga asaras”, kuras, tekot lejup pa apsūņojošo klinti, sūnas pienes ar kaļķi, tādējādi radīdamas jaunus ragus.”⁹⁸

Staburaga varenumu varēja izjust, paejot tieši tam apakšā un uzkāpjot virsotnē. Un tad varēja atcerēties Voldemāra Zālīša (1865-1934) "Staburaga bērņus" (1895), kur varoņi Marčs un Jancis, ieraudzījuši Staburagu pirmo reizi, iesaucās: „Un tad šis ir tas Staburags! Tas pats, uz kuru devās tie daudzie ļaudis no Vidzemes un Kurzemes kā uz kādu brīnumu, tas pats, uz kuru katru svētdienu peldēja cēli lielās, ļaudīm pildītās laivas.”⁹⁹ Staburagu izaudzēja mazs kaļķiem bagāts strautiņš, rasiņādams pāri klinšu pamatam. Ar laiku rags izauga tik liels, ka pārkārās pāri pamatam un nobruka lejā. Viens šāds akmens milzis nogruva 1861. gadā, bet otrs, pats Staburaga deguns nobruka 1915. gadā. Arvīds Kviesis velk paralēles ar Staburaga klints nogrūvuma gadiem ar visai nozīmīgiem notikumiem Latvijas vēsturē. 1861. gadā Daugavas pretējā krastā sāka kludzēt dzelzceļa sliedes jaunatklātajā Rīgas – Daugavpils līnijā, bet 1915. gadā šo pusi sasniedza Pirmā pasaules kara dārdi.¹⁰⁰ Šī gadu tūkstošu vecā, dižā šūnakmens klints bija varena arī ziemā, jo atgādināja krāšņas milzu ērģeles ar ledus stabulēm.

Lai nebojātu dabisko izskatu, mākslīgus celiņus gar liedagu neveidoja, tādēļ, uzmanīgi ejot pa akmeņaino krastmalu, tikai retajam izdevās nostaigāt tā, lai viņu neskartu kāda Staburaga asara. Bet tas tūristiem sagādāja tikai prieku, jo ļaudis uzskatīja, ka tas, kurš mazgājies Staburaga avota ūdenī vai arī to dzēris, kļūs jauns un vesels.¹⁰¹ Tad pa izbūvētām kāpnēm bija jāuzkāpj 18 metru augstajā Staburaga virsotnē, kura bija ļoti sakopta. Uz Staburaga mitrajām klintīm auga retā Alpu kreimule jeb Alpu taucene – neliels kukaiņēdājs augs ar iedzelteni zaļām lapām un baltiem ziediem ziedkātos. Tas ir sens augs, kas pie mums saglabājies no pēc ledus laikmeta agrā posma.¹⁰² Pa kāpnēm uzkāpjot stāvkrastā, no Staburaga virsotnes uz abām pusēm varēja tālu pārredzēt Daugavas ieleju. Pie Staburaga

⁹⁸ Liepiņš, B., „Vadonis pa Koknesi”, 1931. 28.lpp.

⁹⁹ Kviesis, A. Visskaistākais ceļojums Latvijā. Staburags, 2005, 10. septembris, 6.lpp.

¹⁰⁰ Turpat.

¹⁰¹ Turpat.

¹⁰² Brūklens, A., Koknese. Latvijas valsts izdevniecība, Rīga: 1960. 48.lpp.

sākās Vīgantes parks, kas turpinājās kilometru gar Daugavu. Parkā bija uzcelta šūnakmens estrāde.

Staburags saistījis daudzu mākslinieku uzmanību. Jau 1885. gadā Pēterpils Mākslas akadēmija izdeva pastkarti ar Staburaga attēlu. Staburaga teiksmaino skaistumu aprakstījis ne viens vien ceļotājs.

Tā varenumu varēja izjust, paejot tieši tam apakšā un uzkāpjot virsotnē. Un tad varēja atcerēties Voldemāra Zālīša (1865-1934) "Staburaga bērni" (1895), kur varoņi Marčs un Jancis, ieraudzījuši Staburagu pirmo reizi iesaucās: "Un tad šis ir tas Staburags! Tas pats uz kuru devās tie daudzie ļaudis no Vidzemes un Kurzemes, kā uz kādu brīnumu, tas pats, uz kuru katru svētdienu peldēja cēli lielās, ļaudīm pildītās laivas."¹⁰³ Staburagu izaudzēja mazs kaļķiem bagāts strautiņš, rasiņādams pāri klinšu pamatam. Ar laiku rags izauga tik liels, ka pārkārās pāri pamatam un nobruka lejā. Viens šāds akmens milzis nogruva 1861. gadā, bet otrs, pats Staburaga deguns nobruka 1915. gadā. Arvīds Kviesis velk paralēles ar Staburaga klints nogrūvuma gadiem ar visai nozīmīgiem notikumiem Latvijas vēsturē. 1861. gadā Daugavas pretējā krastā sāka klaudzēt dzelzceļa sliedes jaunatklātajā Rīgas – Daugavpils līnijā, bet 1915. gadā šo pusi sasniedza Pirmā pasaules kara dārdi.¹⁰⁴ Šī gadu tūkstošu vecā, dziļā šūnakmens klints bija varena arī ziemā, jo atgādināja krāšņas milzu ērģeles ar ledus stabulēm.

Lai nebojātu dabisko izskatu, mākslīgus celiņus gar liedagu neveidoja, tādēļ, uzmanīgi ejot pa akmeņaino krastmalu, tikai retajam izdevās nostaigāt tā, lai viņu neskartu kāda Staburaga asara. Bet tas tūristiem sagādāja tikai prieku, jo ļaudis uzskatīja, ka tas, kurš mazgājies Staburaga avota ūdenī vai arī to dzēris, kļūs jauns un vesels.¹⁰⁵ Tad pa izbūvētām kāpnēm bija jāuzkāpj 18 metru augstajā Staburaga virsotnē, kura bija ļoti sakopta. Uz Staburaga mitrajām klintīm auga retā Alpu kreimule jeb Alpu taucene – neliels kukaiņēdājs augs ar iedzelteni zaļām lapām un baltiem ziediem ziedkātos. Tas ir sens augs, kas pie mums saglabājies no pēc ledus laikmeta agrā posma.¹⁰⁶ Pa kāpnēm uzkāpjot stāvkrastā, no Staburaga virsotnes uz abām pusēm varēja tālu pārredzēt Daugavas ieleju. Pie Staburaga sākās Vīgantes parks, kas turpinājās kilometru gar Daugavu. Parkā bija uzcelta šūnakmens estrāde.

---

¹⁰³ Kviesis, A. Visskaistākais ceļojums Latvijā. Staburags, 2005, 10. septembris, 6.lpp.

¹⁰⁴ Turpat.

¹⁰⁵ Turpat.

¹⁰⁶ Brūklens, A., Koknese. Latvijas valsts izdevniecība, Rīga: 1960. 48.lpp.

Staburags saistījies daudzu mākslinieku uzmanību. Jau 1885. gadā Pēterpils Mākslas akadēmija izdeva pastkarti ar Staburaga attēlu. Staburaga teiksmaino skaistumu aprakstījis ne viens vien ceļotājs. Biologs Henrihs Skuja (1892-1972) 1940. gadā žurnālā „Daba un Zinātne” rakstīja: „Daugavas un tās pieteku krasti starp Pļaviņām un Koknesei ir taču tik bagāti īpatnējām dabas parādībām, kā reti kāda cita vieta mūsu dzimtenē. Daudz, ļoti daudz te ko redzēt, atrast un novērot. (..) Visu šo parādību starpā tomēr izceļas Staburags un tā tuvākā apkārtnē, gan ne tik daudz ar savu augstumu un apmēriem kā ar savu vienreizību, savdabīgo raksturu. Ir daudzas vietas Daugavas krastos, kur stāvās dolomītu klintis pārsniegs Staburagu augstumā un iespaida lieliskumā, bet nav otras, kur uz tik mazas platības būtu vērojams vienkopus tik daudz bioloģiski interesanta.”¹⁰⁷

Jau 1933. gadā inženieris P.A. Iskalns, Staburaga apkārtnes labiekārtošanas projekta autors, kura uzdevums bija izveidot nacionālo parku, grāmatā „Staburags. Latvijas teiksmainā vieta” sniedza brīnišķīgu šīs vietas aprakstu: „Teiksmainais Staburags! Šis vārds ir tik daudz zināts mūsu tautā, un visiem mums viņš ir tik pazīstams un tuvs... Un visiem mums viņš ir tik ļoti dārgs un mīļš... Staburags mums izskan no tāliem pagātnes laikiem, no mūsu tautas aizvēstures senajām dienām. Mūsu tēvu tēvi to ir daudz zinājuši un pieminējuši, kādēļ Staburags pa gadu tūkstošiem ir palicis par tādu lielu un krāšņu tautas piemiņu. Līdz ar to ap Staburagu arvien vijās kaut kāda burvīga un brīnišķī teiksmaina mūsu tautas noskaņa, (..) Visapkārt verd un čalo brašie avotiņi, no kuriem virsējie satek kopā un lejas pāri Staburagam gar vienu un otru pusi. Šie avoti ir darbojušies jau gadu tūkstošiem, un viņi ir tie, kas uzaudzējuši šo mūsu milzīgo Staburagu. Staburaga augšpusē daļa klints nobrukusi un tur tagad rēgojas tikai kaila stāva krasta siena. Bet Staburaga lejas puse ir noaugusi ar dažādiem kokiem, un šai pusē atrodas noeja uz Daugavu pie Staburaga. Tagad mums būtu jāaplūko Staburags no Daugavas... No Daugavas lejas puses mēs ieraugām Staburagu visā viņa lielumā un diženumā. Avotu ūdeņi, krizdami pāri Staburaga klintij, sašķeļas neskaitāmās strūkļiņās un ūdens pilienos un norit savā pēdējā gaitā, ieplūzdami Daugavas viņšos. Pati klints izveido tumši pelēku iedobumainu, bet viengabalainu masu, kura vietām ir pārklājusies ar raksturīgo Staburaga koši zaļgano avotkaļķa sūnu. Turpat pie Staburaga kājām guļ viņa sendienu nogruvumi. Uz diviem lielajiem gabaliem viegli uzejams, un no šejienes mēs varam izjust visā pilnībā Staburaga senās klints skaisto dabas ainavu.”¹⁰⁸

---

¹⁰⁷ Ozoliņš, J. Zudusī paradīze. Staburags, 2011, 28. maijs, 6.lpp.

¹⁰⁸ Turpat.

Vidzemes krastā, netālu no Kokneses, ir Dzelzlejas, kur agrāk bija zirgu pasta stacija. Bet ceļmalā, pie Kalnakroga mājām, ir liels amens. Teikā stāstīts, ka velns nesis šo akmeni, lai aizsprostotu Daugavu, bet iedziedājies gailis viņu iztraucējis, un velns akmeni nometis zemē, kur tas pārplīsis.¹⁰⁹ Akmens iesaukts par Velnakmeni, jo uz tā ir īpatnējas zīmes – „velna nagu” zīmes. Pastmuižas PVelnakmens bijis pazīstams jau sirmā senatnē, to min kā kulta vietu. Par to minēts visos ceļvežos, arī tūristu ceļojumu apraksti vēsta par to.

Lejpus Aizelkšņu dzirnavām šalca spēcīgā, akmeņainā Aizelkšņu straume ar dziļu, taisnu ceļa vietu Kurzemes pusē. Tad Daugava kļuva manāmi rāmāka. Krasti te bija viscaur augsti, kupli apauguši, tikai pie Velna atvara, kur ūdens esot bijis 10 m dziļš, Kurzemes pusē pacēlās kaila klints krauja. Teika stāsta, ka no Velna atvara vietas pie Beģēniem velns ņēmis lielo akmeni, ar ko gribējis kaitēt plostniekiem.¹¹⁰ Akmens ietekmējis pat tuvumā esošās Pastamuižas nosaukumu, kas agrāk bijis Klauenšteina, tuvējās mājas sauktas Ņetakmeņi.

2.2. Kokneses apkārtnes kultūras pieminekļi tūrisma literatūrā no 1920. – 30. gadiem

Kurš gan nav sapņojis par tūristu pārgājieniem, tāliem ceļojumiem, uguns kuriem naktī un nepazīstamu vietu vilinošo skaistumu un to izzināšanu? Latvijā ir ļoti daudz pieminekļu, kas vēl joprojām stāsta par senatnes notikumiem un latviešu tautas vēsturi. Ceļotāji, kuri pabijuši ārzemēs, pielīdzināja Koknesi daudzu citu zemju skaistākajām vietām, citi to salīdzināja ar Siguldu, citi Koknesē saskatīja vietas, kas līdzīgas Reinas apgabalam Vācijā. Koknese daudzu gadu simteņus ir bijusi iecienīta vieta atpūtniekiem, tā ar savas dabas skatiem un vētrainajiem vēstures līkločiem ik gadus piesaista jaunus apmeklētājus.

Katrai paaudzei ir savi ceļotāju stāsti, ja runā par 20. - 30. gados aktuālajiem, tūristu meklētajiem kultūras pieminekļiem Koknesē, tad jāatgriežas 1862. gada 20. jūlijā, kad Kokneses muižu ar savu ierašanos pagodināja Krievijas ķeizars Aleksandrs II Romanovs (1818 – 1881) ar kundzi. Viņam par godu muižas parkā uzcelti vairāki paviljoni, izkoptas taciņas, būvēti tiltiņi un kāpnes. Paviljonu, kurā Aleksandrs II uzturējies, vērodams Pērses un Daugavas ieleju, vēlāk nosauca par Ņeizara paviljonu. Diemžēl tāpat kā divi pārējie tas nodega Pirmā pasaules kara frontes līnijas apšaudēs.¹¹¹ Šis bija viens no galvenajiem atpūtnieku mērķiem Koknesē. Ceļa no dzelzceļa stacijas līdz pilij malu apstādīšana ar

¹⁰⁹ Kviesis, A. Visskaistākais ceļojums Latvijā. Staburags, 2005, 8. septembris, 6.lpp.

¹¹⁰ Citēts pēc: Mintauris, M., Padedzis J. Atmiņu Daugava. Biedrība Koknesei, Jelgava, 2013. 362.lpp.

¹¹¹ Gailīte, T., Tūrisma bizness trīsdesmitajos gados, Staburags 2000, 4.maijs, 4.lpp.

ozoliem, kas vēlākajos gados veidoja kuplu aleju, arī notika par godu šiem Koknesē gaidāmajiem ievērojamiem ciemiņiem.

Kokneses muiža pastāvējusi jau pirms Livonijas laikiem Pēc kāda laika Kokneses īpašnieku baronu O. fon Lēvenšternu neapmierināja esošā dzīvojamā ēka un viņš pasūtīja Rīgas arhitektam Karlam Neiburgeram pārbūves projektu, kurš darbu veica 1894. gadā. No iepriekšējās Kokneses pils jaunbūvē iekļāvās tikai dažas sienas. Būtībā tika celta jauna, liela ēka. Arhitekts veidojis asimetrisku daudzapjomu kompozīciju eksterjerā, cenšoties atklāt telpu funkcionālo kārtojumu. Ēkas būvķermenis bija izstiepts, un apvienoja reprezentācijas, saimniecības un ikdienas dzīvošanas telpas. Ieejot ēkā, vispirms nonāca hallē, pie kuras gala sienas atradās kamīns. No tā pa labi bija ieeja lielajā zālē. Pa kreisi caur trim telpām varēja nonākt ziemas dārzā ar rūpīgi izplānotiem stādījumiem, soliņiem, strūklaku. Aiz ziemas dārza atradās virtuve, no kuras pa garu koridoru bija iespējams sasniegt ēdamzāli. Uz otro stāvu veda trīs lielas kāpnes. Pirmajā stāvā pavisam atradās 15 lielākās telpas, otrajā 11. Pils trīsstāvu apjomu papildināja liels sešstāvu tornis, rizalīti, erkeri, balkoni, mansarda stāva logu izbūves. Pilij bija ievērojami izmēri, un tika uzskatīta par vienu no lielākajām pilīm Daugavas krastos. Būvformu smalkums, izjustās proporcijas, bagātīgais renesanses formās veidotais dekors padarīja ēku rotaļīgi vieglu. Ārsienas bija no sarkanajiem ķieģeļiem, tās greznoja konsoles, nišas ar figūrām un citi elementi, kuri bija veidoti no apmetuma.¹¹²

1905. gada revolūcijas laikā pils pagrabos tika turēti gūstā vairāki vācu muižnieki un viņu pieņemtie miesassargi – čerkesi. Muižnieki pēc federatīvās komitejas lēmuma tika atlaisti, bet miesassargi uz Pērses tilta - nošauti.¹¹³ Šajā pat gadā pils tika nodedzināta, tomēr to atjaunoja. 1915. gadā karadarbības rezultātā ēka tika daļēji sagrauta. Pēc kara tās stāvokli raksturo Kokneses virsmežniecības 1928. gada vēstule Pieminekļu valdei, kura lūgusi sniegt ziņas par Jaunās pils stāvokli. „Pašreiz Kokneses Jaunā pils piešķirta Kokneses pagasta valdei. Pils nesagrautās daļas pamazām sagraust. Jumta segums daļai nav. Dažās telpās vēl dzīvo pagasta mazturīgās ģimenes, kur pagrabā atrodas iemītnieku mājlopi. Kādreiz šeit bijis nodoms ierīkot valsts Prezidenta vasaras mītni, tomēr šī iecere atmesta lielā attāluma dēļ.”¹¹⁴ Jaunā pils atrodas apmēram 1 kilometru no stacijas. Mūsdienās varam apskatīt vairs tikai drupas vai fotogrāfijas, kas saglabājušās no šīs varenās celtnes.

---

¹¹² Zilgalvis, J., Daugavas pilis nesenā pagātne, Labrīt 1994, 17.maijs

¹¹³ Liepiņš, B., „Vadonis pa Koknesi”, 1931. 21.lpp.

¹¹⁴ Zilgalvis, J., Daugavas pilis nesenā pagātne, Labrīt 1994, 17.maijs

Blakus pilij atradās muižas mūra klētis, stalli, pārvaldnieka māja, t.s. „vešerienes māja”, dārznieka māja. Stalli un ratnīca nav saglabājušies, bet pārējās ēkas, pārcietušas karus un citas pārmaiņas, un šodien veido muižas kompleksu. Pie muižu kompleksa var pieminēt arī Kokneses muižu, kas. Aiz muižas atrodas trīs dīķi, klēts un stallis. Tieši šajā muižā no 1885.gadam – 1887. gadam dzīvojis slavenais latviešu rakstnieks Rūdolfs Blaumanis, mācīdamies pie muižkunga par muižas pārvaldnieku. Rakstniekam pie muižkunga mājas 1933. gadā atklāta piemiņas plāksne, kurā ierakstīta arī viņa doma: „Garos gadu simteņos mūsu tēvi sakrājuši daudz spēka, kas tagad dēlus dzīves straumē nes uz augšu.”¹¹⁵

Dodoties tālāk pa parku, tūristi vienmēr nonāca viduslaiku pils drupās. No Daugavas puses sākumā neliela taciņa, vēlāk kāpnes no šosejas veda ekskursantus pilskalnā. Kāpņu pirmajā terasē bija redzami 7 zviedru lielgabali no Ziemeļu kara laikiem. Kad ceļinieks, pārvarējis augsto pacēlumu, bija nonācis pašās pilsdrupās, „to no visām pusēm apņēma iespaidīgi 3 - 4 m biezi mūri, kas sasniedza 3-stāvu ēkas augstumu, citviet pat augstāki. No pilsdrupām pavērās plašs skats uz Seces puses laukiem aiz Daugavas, upes tālāko plūdumu ielejā, Pērses ieteku, Bilstiņiem un Zīles kalnu aiz Pērses. Pilsdrupu vidusdaļa, kas savulaik uzspridzināta, līdzena, apaugusi ar zāli. Pils apakšā bijuši pagrabī, kurus ieejas var nojaust vēl tagad. Tie aizgruvuši, arī aizbērti. Teika stāsta, ka pagrabos glabājoties zelta nauda, bet mucas apsargājot melns suns. Runā, ka esot bijuši drošminieki, kas devušies pēc šīs naudas, bet nekas gan nav zināms par to, kā viņiem veicies. Esot drupās, var noprast, kā pils bijusi veidota.

Pilij bijis trīsstūra veids. 15., 16.gs. viss apbūvētais pilskalns sastāvēja no 3 daļām – pašas pils, kas aizņēma 0,2 ha, priekšpils 0,4 ha un pilsētas 3,6 ha platībā. Rietumu pusē pacēlušies divi torņi, no kuriem garākais ticis saukts par „garo Heniņu”. 16.gs. torņu bijis jau 5. No dienvidu puses pili sargāja stāvais Daugavas krasts, no rietumiem – tikpat stāvais Pērses krasts. No ziemeļaustrumiem pili aizsargāja valnis un sauss 6 pēdas (~2 m) dziļš grāvis. No pils varēja nokļūt priekšpilī, kuru arī nocietināja vaļņi un sausais dziļais grāvis dienvidaustrumu malā. Priekšpili ar pilsētu savienoja uzvelkams tilts.¹¹⁶

Trīsdesmitajos gados atjaunots arī paviljons Pērses krastā netālu no ūdenskrituma, kā arī izmūrēts avotiņš ar skulptūru „Fauna galva” takas uz ūdenskritumu malā, un izveidota strūklaka ar jaunas sievietes figūru centrā. Abas skulptūras veidojis tēlnieks Voldemārs Jākobsons (1899.27.01. – 1974.02.06.). Nonākot pie Fauna avotiņa, ceļotājs jutās pārsteigts:

¹¹⁵ Brauna. V., Kokneses muiža, Mājas Viesis 2004, 19.marts, Nr.79. 38.lpp

¹¹⁶ Blese, J. Koknese ar atskatu tālākā pagātnē. Atēna, 1998., 25.,26.lpp.

„Šķelmīgs kā vienmēr, mazliet pēc āža, mazliet pēc cilvēka, viņš stāv savā piekalnē, burbuļodams dzidri vēso strauta ūdeni un raugās lejā, kur klusā baseinā stāv kautrīgā Hloja vai kāda cita jaunava. Nezināmi jokdari ir noplūkuši platu ūdens rožu lapu un aizklājuši daļu jaunavas kailuma, laikam domādami, ka tā Ieva.”¹¹⁷ Nezināmie labdari nebija kļūdījušies, skaistā skulptūra tiešām bija Voldemāra Jākobsona „Ieva”, tautā pazīstama arī ar nosaukumu „Pērses meitene”.

Kilometra gājiena attālumā no pilsdrupām atrodas svarīgs kultūras piemineklis - Kokneses evaņģēliski luteriskā baznīca. Lai gan tūrisma literatūrā baznīca minēta tikai „garāmejojot”, tai bijusi svarīga nozīme ne tikai koknesiešu dzīvē, 1935.gada Pļaujas svētku dievkalpojums, kas pulcināja ļaudis no visas valsts, notika šajā baznīcā.¹¹⁸ Tā celta 1687. gadā un 1731. gadā atjaunota. Pirmajos pastāvēšanas gados baznīca bijusi no koka ar salmu jumtu, bet vēlāk vairākkārt pārbūvēta, 1887. gadā baznīcai uzcelts tagadējais slaidais tornis ar 3 m garu krustu, baznīcas atjaunošanai naudu devuši Kokneses un Stukmaņu muižu īpašnieki. 1883. gadā baznīcā pārbūvētas un paplašinātas ērģeles. Dievnama altārgleznu "Kristus apskaidrošana", ko bija darinājis profesors E. fon Gebhards, 1897. gadā baznīcai dāvinājusi Kokneses muižas īpašnieka dzīves biedrene E. fon Lēvenšterna. Šo altārgleznu Pirmā pasaules kara laikā 1915.gadā, vācu karaspēkam pienākot pie Daugavas, kad krievu karavīri baznīcu izdemolēja, viņi bija aiznesuši kādas zemnīcas griestu noseģšanai. Laimīgā kārtā to bija pamanījis komponists Jānis Martinovskis un par 5 rubļiem atpircis no zaldātiem. Ar 1919.gadu sākās nopietnāki atjaunošanas darbi, 1929.gada 16.septembrī atjaunotais dievnams tika iesvētīts. 1930.gadā uzstāda un iesvēta 830 kg smago tērauda zvanu, kas darbojas vēl tagad. Baznīca tika iekļauta arhitektūras pieminekļu sarakstā, kas to pasargāja no galīgas nopostīšanas un sabrukšanas. Pēc 1. Pasaules kara postījumiem dievkalpojumi atjaunotajā baznīcā atsākti 1920. gadā. 1933. gadā Kokneses luterāņu baznīcā atklāta piemiņas plāksne Latvijas Brīvības cīņās un 1. Pasaules karā kritušajiem 68 Kokneses – Krapes draudzes locekļiem. Kokneses draudze pieder pie visvecākajām luterāņu draudzēm.¹¹⁹

Baznīcas ceļam otrā pusē bija tā sauktā „kungu” kapsēta ar pēdējā muižas īpašnieka O. fon Lēvenšterna ģimenes atdusas vietām.¹²⁰

---

¹¹⁷ Liepa A. Svētdiena pie Pērses. Jēkabpils Vēstnesis: Ceturtdiena, 18. jūlijs, 1940, 2.lpp.

¹¹⁸ Mīntaurs, M., Padedzis J. Atmiņu Daugava. Biedrība Koknesei, Jelgava, 2013.380.lpp.

¹¹⁹ Blese, J. Koknese ar atskatu tālākā pagātnē. Rīga: Atēna. 1998. 45.lpp.

¹²⁰ Liepiņš, B., “Vadonis pa Koknesi”, 1931. 35.lpp.

Turpat piekalnē atradās agrākā muižas skola, t.s., Elizabetes skola (nosaukta baroneses vārdā), kurai bija liela nozīme Kokneses apkārtnē tad, kad pagastskolu vēl nebija.¹²¹

Netālu atradās plaša ēka, agrāk plaši pazīstamais Maskavas krogs, kur 30. gados atradās tirgotava un tējnīca, kā arī bija iemitinājušies lauksaimnieki un amatnieki.¹²² Maskavas kroga telpas 1930. gadu beigās tika pielāgotas tūristu izmitināšanai.

Ceļotājiem, laižoties ar laivām lejup pa straumi no Pļaviņu puses, Daugavā plašs, ar lieliem akmeņiem nosēts sēklis lejpus Velna atvara spieda braucējus pieturēt pie pašas Kurzemes puses, kur 40 m augstā krasta kokos bija paslēpušās Altenes ordeņa pilsdrupas, bet Daugavā ietecēja nelielā Altenes upīte. Par šo vietu teika stāsta, ka te „agrāk bijusi sēļu pils. Tur valdījis virsaitis Altens. Kad bruņinieki šo pili ieņēmuši, Altens negribējis krist gūstā un nolēcis no krasta. Pils nosaukta par Altenes pili.”¹²³ Altenes bruņinieku pils celta ap 1416. gadu. Tā kā mūri būvēti bez stūra torņiem, tad pastāv uzskats, ka pati pils bijusi celta no koka, ko ieslēdzis mūra žogs. Pils bijusi celta ļoti izdevīgā vietā: ziemeļu pusē atradies Daugavas stāvkrasts, austrumu pusi aizsargājusi augsta mūra siena un aiz tās dziļš grāvis, dienvidu pusi noslēgusi mūra siena. Visiespaidīgākā tomēr bijusi rietumu puse, kur pils pieklāvusies dziļajai Altenes upītes gravai, kam pāri segusies koku lapotne.⁷ Mazajā upītē bijuši vairāki ūdenskritumi, kas kopā veidojuši kaskādveida kritumu. Altenes pilsdrupu apmeklējums šajā laikā bijis ļoti iecienīts.

No kultūras pieminekļiem vēl pieminami no Rīteriem nedaudz uz Kokneses pusi esošie senie kapulauki pie Kalniešu mājām, arī Aizelkšņu kapulauks. Tūrisma literatūrā ziņas par tiem skopas, iespējams, tie pretstatā lielajam dabas krāšņumam un iespaidīgajiem arhitektūras pieminekļiem ceļotāju uzmanību saistīja mazāk.

To nevar teikt par Jāņa, tautā sauktiem Zviedru kapiem Kokneses parkā; tie vienmēr saistījuši tūristus ar saviem ļoti senajiem riņķveida krustiņiem. Pirms 20. gs. divdesmitajiem gadiem Jāņa kapi, kas atradās pusceļā starp Jauno pili un pilsdrupām, bija daudz plašāki. Tajos apskates vērti bija trīs akmens krusti, viens riņķa krusts un divi parastie, tomēr, pirms Pirmā pasaules kara šo krustu šeit ir bijis ievērojami vairāk. Ceturtais riņķa krusts tika aizvests uz Valsts Vēstures muzeju. Agrāk šeit atradusies Jāņa kapliča, kura pastāvējusi līdz 18. gadsimtam.¹²⁴

---

¹²¹ Turpat.

¹²² Turpat, 37.lpp.

¹²³ Blese, J., Koknese ar atskatu tālākā pagātnē. Atēna, 1998., 91.lpp.

¹²⁴ Liepiņš, B., „Vadonis pa Koknesi”, 1931. 22.lpp.

Tālāk ejot cauri alejai, var nonākt pie Kokneses pilsdrupām. Lai gan no pils izpostīšanas ir pagājis daudz gadu un gadu simteņu, redzamās pils drupas atstāj varenu un pārliecinošu iespaidu. Pils pakājē varēja redzēt dažus lielgabalus no zviedru – krievu kara laikiem. Johans Kristofs Broce (1742.01.09. – 1823.04.08.) paskaidrojumā zem 1797. gada zīmējumu raksta: „Uzspridzinot pili, vairāki lielgabali no pils tikuši aizmesti līdz Daugavas krastam netālu no Pērses ietēkas.”¹²⁵ 1868. gada sausajā vasarā tos izvilka malā un uzstādīja kalnā pils rietumu galā, kā šķiet, uz dabīgas terases, kur tie stāvēja līdz appludināšanai. Ceļvedī „Vadonis pa Koknesi” stāstīts: „Pils apakšā ir bijuši pagrabi, kuru ejas vēl tagad ir redzamas, bet aizbirušas ar gruvešiem. Tuvāk apskatot var redzēt, ka vācu bruņiniekiem bija ļoti izdevīgi šeit aizsargāties pret uzbrucējiem. No dienvidu puses paceļas stāvais Daugavas krasts, no rietumu puses tikpat stāvs Pērses krasts. Pilij bija trīsstūra veids. Vakarpusē ienaidnieka izlūkošanai pacēlās divi torņi, no kuriem lielākais tika saukts par „garo Henriņu”. No ziemeļu – austrumu puses pils bija aizsargāta ar vaļņa un sausa, 6 pēdu dziļa grāvja palīdzību. No pils varēja nokļūt priekšpilī, kura arī bija nocietināta. Priekšpili ar pilsētu savienoja uzvelkams tilts. Pati pilsēta atradās starp pils drupām un tagadējo Bērzu aleju. Pilsētiņas mūros atradās 3 vārti. Dienvidu vārtus sauca par Ūdens vārtiem. Pa šiem vārtiem bija jānāk katram, kurš nāca no Rīgas puses pa Daugavas lielceļu.”¹²⁶

Pērses ielejā, kas atradās tuvāk Bilstiņiem, bija Bilstiņu dzirnavas, kuras piederējušas Latvijas Republikas Kara ministram (19.12.1924. - 23.12.1925. un 19.12.1926. - 23.01.1928.) Rūdolfam Bangerskim (1878-1958). Viņš Bilstiņos ierīkojis labas, tālu pazīstamas labības dzirnavas un vilnas pārstrādāšanu.

Drīz vien pēc Krievijas cara Aleksandra II un viņa svītas Kokneses apmeklējuma te sāka uzturēties bagātie atpūtnieki no Maskavas, Pēterburgas un Rīgas. Šajā laika posmā Koknesē valdošais barons O. fon Levenšterns neatļāva pārdot zemi vasarnīcu celšanai savas muižas tuvumā, bet Bilstiņu muižas īpašnieks vasarnīcu būvei atvēlēja gleznaino Pērses kreiso krastu. Daudz ģimeņu atpūtās apkārtējās lauku mājās, dzirnavās, krogos. Pasta muižā, Rīteros un Bilstiņos tika uzceltas ēkas īpaši vasarnīkiem kā pansijas vai viesnīcas. Bilstiņos tāda bija t.s. Schweizerhaus - atbilstošā Šveices namiņa stilā celta liela ēka uz pašas Daugavas klinšainās kraujas. Šī ēka bija pieminēta jau 1887. gadā Ilstera un Šrenka izdotajā ceļvedī pa Daugavas ieleju.¹²⁷ Otrā līdžīga, saukta pārvaldnieces vārdā par Finka pansiju,

¹²⁵ Citēts pēc: Blese, J. Koknese ar atskatu tālākā pagātnē. Rīga: Atēna. 1998. 41.lpp.

¹²⁶ Liepiņš, B., „Vadonis pa Koknesi”, 1931. 22.lpp.

¹²⁷ Blese, J. Koknese ar atskatu tālākā pagātnē. Rīga: Atēna. 1998. 115.lpp.

bija netālajā Rīteru muižā, dzirnavu upītes augstajā krastā. Atpūtniekus, kuri ieradās Koknesē, izmitināja arī Atradzes dzirnavās.

Ejot pa Pērses upi augšup, varēja nonākt pie jau minētajām Atradzes dzirnavām un Atradzes muižas. Pretējā krasta pusē, starp kokiem bija redzama glītā mācītājmuiža. Tūristu ievērību izpelnījās gan viena, gan otra.

Starp kultūras pieminekļiem īpaša vieta ir Bilstiņu pusē uzceltajai ēkai ar īpatnēju nosaukumu „Nāka”. Tā bija valodnieka profesora Jāņa Endzelīna (1873. - 1961.) vasaras māja (kopš 1927.g., te arī miris). „Nāka” - tā bija neliela, glīta divstāvu māja Pērses upes labajā krastā. No vasarnīcas augšējā balkona pavērās neaizmirstams skats lejā uz Daugavu, upes pretējo krastu, varenajām pils drupām, asajām kraujām un lejām, un sirmais zinātnieks savā vasarnīcā dzīvojis atturīgā, cēlā vienkāršībā un klusumā, pilnīgi iedzīvojies vietējos apstākļos — kāpelēšanā pa stāvajām nogāzēm un pagasta klaušu pildīšanā. Par saviem kaimiņiem profesors zinājis stāstīt, ka „te ir vesela zinātnieku kolonija — Bilstiņi — līdzīga Inčukalna mākslinieku kolonijai”. Jaunāks būdams, profesors kopā ar kolēģi Almu Ābeli pēcpusdienās regulāri devies uz Pērsi peldēties pie mazā ūdenskrituma, kur gan nebija sevišķi dziļš, toties līdzena klinšu pamatne, pa kuru viegli un patīkami staigāt basām kājām.¹²⁸ Kā zaļumnieki (arī tā saukti tūrisma aktivitāšu cienītāji) vai atpūtnieki pie profesora vasarās labprāt braukuši studenti kārtot savus eksāmenus, kas viņiem reizē bijis patīkams ceļojums.

Pilsētniekiem, kuri vēlējās atpūsties no pilsētas trokšņa un putekļiem un pa vasaru baudīt lauku dzīvi, ieteicams bija uzmeklēt sev dzīvokli mazliet attālāk no Kokneses centra uz ziemeļu pusi. Klusa lauku ainava jau bija redzama tūlīt aiz dzelzceļa stacijas, kur Pērses malā atradās vairākas jaunsaimniecības, starp kurām vidū bija aplūkojamas arī Pērses dzirnavas ar plašu dzirnavu dīķi.¹²⁹

---

¹²⁸ Gailīte T., Profesoru kolonija Bilstiņos. Staburags: Otrdiena, 2008. gada 2. decembris

¹²⁹ Liepiņš, B., „Vadonis pa Koknesi”, 1931. 38.lpp.

3. KOKNESES APKĀRTNES DABAS UN KULTŪRAS PIEMINEKĻI TŪRISMA LITERATŪRĀ NO 1945. – 60. GADIEM

3.1. Kokneses apkārtnes dabas pieminekļi tūrisma literatūrā un novadpētnieku publikācijās no 1945. gada līdz 1965. gadiem

Pēckara periodā, atjaunojoties tūristu kustībai, radās nepieciešamība pēc maršrutu aprakstiem, kartēm, atsevišķus objektus raksturojošiem aprakstiem, Tāpat ceļotājiem bija iespēja publicēt savas piezīmes, iespaidus, tā vairojot citos cilvēkos vēlmi iesaistīties šajā kustībā un redzēt savā dzimtenē ko jaunu, līdz šim neatklātu. Saskaņā ar Latvijas PSR Ministru Padomes 1957. gada 24. aprīļa lēmumu Daugavas ielejas posms no Aiviekstes ietekas līdz Pērses ietekai bija noteikts par aizsargājamu dabas objektu, tajā iekļāvās Vīgantes parks un Kokneses parks ar Pērses gravu. Šis aizsargājamās teritorijas kopējā platība bija 2335 hektāri. Šajā platībā bija saglabājami tiklab ģeoloģiskie veidojumi, kā arī augu un dzīvnieku valsts. Pienākumu saudzēt un aizsargāt dabu bija jāatceras un jāievēro katram tūristam un ekskursantam, kas apceļoja Daugavas ieleju, uz to devās simtiem interesentu, ko dēvēja vai nu par tūristiem, vai ekskursantiem. Svarīgs bija pārvietošanās līdzeklis. Tūristi parasti gāja kājām, ekskursanti izmantoja autotransportu, taču informācija bija nepieciešama visiem.

Ja pirmskara periodā šādas lasāmvielas radīšanā iesaistījās pat visnotaļ augstu vērtējamas autoritātes (Kārlis Eliass, Aleksandrs Čaks, kuri strādāja laikrakstos par reportieriem, rakstnieks Jānis Jaunsudrabiņš, kurš pats bija apmeklējis daudzas jo daudzas vietas tuvākā un tālākā Kokneses apkārtnē), tad laikposmā pēc Otrā pasaules kara tūrisma literatūras radīšana galvenokārt gūlās uz entuziastu, vietējo novadpētnieku pleciem. Svarīga loma te bija Kokneses vidusskolas jaunajam ģeogrāfijas skolotājam Ainim Brūklenam. Dzimis un audzis netālu, Daugavas kreisajā krastā Sunākstē, novadpētnieks jau kopš bērnības jūsmoja par skaisto Koknesi, bet, sākot tur strādāt, kopā ar skolēniem veicot neskaitāmus pārgājienus pa Daugavas un Pērses krastiem, vāca materiālus un izveidoja divus ceļvežus tūristu vajadzībām.¹³⁰ ¹³¹ Tajos galvenā vieta atvēlēta Daugavas un Pērses aprakstiem¹³², stāstam

---

¹³⁰ Brūklens, A. Koknese - Staburags – Pļaviņas. Tūrisma biļetens. Pļaviņas: LĻKJS Pļaviņu rajona komiteja, 1957. 48 lpp.

¹³¹ Brūklens, A. Koknese. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1960. 77 lpp.

¹³² Brūklens, A. Koknese - Staburags – Pļaviņas. Tūrisma biļetens. Pļaviņas: LĻKJS Pļaviņu rajona komiteja, 1957. 19. -31.lpp.

par Kokneses parka lepnumu – Pērses ūdenskritumu. Pirmoreiz lasāms, ka ūdenskritums nav vienīgais, tiek minēts arī mazais ūdenskritums, kā arī tas, ka abi ūdenskritumi „pārvietojas”, t.i., iegrauzas smilšakmeņos. Pērses straume, laužoties caur dolomītiem, kas aptuveni 1 m biezā slānī pārsedz zilos māla merģeļus, grauz bedres, kuras aizbirst ar izskalotajiem dolomītiem, radot iespaidu, ka ūdenskritums katru gadu atkāpjas apmēram par metru.

Daugavas senleju tūristi apceļo gan lielākās, gan mazākās grupās, retāk pa vienam. Populāri kļūst darbavietu kolektīvu ceļojumi. Šim nolūkam izmanto gan kārtējos autobusu reisus, gan speciāli īrētu transportu. Smagie automobiļi, kuru kravas kastēs ievieto solus ekskursantu sēdekļiem, un kurus izgrezno bērzu meijām, raugoties no pilsdrupu logiem, šķita vien sērkokociņu kastītes lielumā, bet tie atvīzināja Koknesē tūkstošiem tūristu.¹³³ Ceļo ne tikai pieaugušie, regulāri kļūst arī skolu jaunatnes pārgājieni, braucieni pa skaistākajām dzimtenes vietām,¹³⁴ Ausmas septiņgadīgās skolas 7.klases skolniece Mārīte Misiņa (tagad dzejniece Māra Misiņa) savus iespaidus pat atainojusi dzejā.¹³⁵

Bieži Daugava tūristus piesaistīja pamatā vasarā, par pavasara plūdiem daiļrunīgi vēstīja plāksne ar augstāko plūdu līmeņu atzīmēm pie Stūresleju māju sienas. Tur varēja uzzināt par 1951., 1953.gada plūdiem, kad Daugavas līmenis pacēlās par 7,3 un 8,25 m virs normālā, appludinot Rīgas – Daugavpils lielceļu, ēkas ielejā un Pērses tiltu. Pēc bagātīgajiem paliem ielejas augu valsts sakuploja un īsti labi varēja justies retie augi, kas te bija patvērušies, kā čemurzieži sausākajās nogāzēs, dažādi āboliņi, lucernas, ceļamoliņi, vairākas dievkresliņu sugas, drudzenes, zilgalvītes un cekuliņi. Krasta krūmos auga Daugavas lilijas, Daugavas vizbuļi (vietējo sauktas par vējotnēm), lielziedainās brūngalvītes, blaktenes, svecenes, rūgtenes un dzeltenās uzpirkstītes. Krasta augšmalā šur tur varēja atrast karsta kritenes (netālu no Venakmens, pie ūdenskrituma, Bilstiņu laukos). Tās radušās, ūdenim izskalojot zem virskārtas esošos irdenākos un mīkstākos iežus.

Dodoties Pļaviņu virzienā, tūristi varēja nonākt t.s. Itālijas ielejā, kur ieplaku aiz Senču mājām neskāra aukstie vēji un sargāja augstās kraujas un lielie koki, tāpēc tur vienmēr bija siltāk nekā tālāk krastā. Dažus simtus metrus no stāvajām dolomīta klintīm pie Beģēniem Daugavā atradās Velna atvars. Pie Velna atvara stāvā klints tik tuvu pienāca upei, ka tālāk varēja tikt tikai pa stāvkrastu. Tā bija visdziļākā vieta Daugavā šajā posmā, un to jau varēja

---

¹³³ Atvasara, E. Atpūtas dienā. Dzimtenes Balss, 1958, 10.augusts, 4.lpp.

¹³⁴ Ozoliņš, J. Ar mugursomu plecok. Bērniņa, 1953. Nr. 6 38. – 39. lpp

¹³⁵ Misiņa, M. Tūristu vasara. Pionieris, 1963, 26.jūlijs, 1.lpp.

ievērot pa gabalu pēc nerimstošā, mutuļojošā atvara. Teika stāsta, ka velns no šīs vietas ņēmis milzīgo akmeni, ar ko aizdambēt Daugavu, tāpēc tik dziļa bedre radusies.¹³⁶

Aiz Aizelkšņu (Avotu) dzirnavām) varēja nokāpt lejā pie Daugavas un pa nelīdzeno krastu doties tālāk, līdz nonāca Rīteres gravā. Šis nelielais ceļa posms atstāja varenu iespaidu. No augstajām, stāvajām dolomīta kraujām izplūda daudz avotu, kas radīja nelielus ūdenskritumus.¹³⁷ Rīteres gravu veidoja mazā Rīterupīte, kas, plūstot uz Daugavu, bija dziļi iegrauzusies dolomīta klintīs. Upītes gultnē uz dolomītiem lielā daudzumā varēja sastapt saldūdens sārtaļģes. Daugavas pretējā krastā atrodos stāvo klinti – Staburagu – pārklāja zilaļģu auzas.

Ja tūristi, izmantojot pārcēlāja prāmi (kara un pēckara gados tāpat kā daudzi koknesieši bez vēsts bija pazudis lepna, baltais kuģis „Koknesis”, kas pirmskara laikā vizināja ekskursantus), nokļuva upes kreisajā krastā, tad pa ceļam uz Staburagu, viņi iegriezās XV gs īpatnēji celtajās Altenes bruņinieku pils drupās, kas atradās ap 2 km no Kokneses pie Altenes upītes ietekas Daugavā. Tur ceļotāji varēja priecāties par ne tikai par pilsdrupām un diviem gleznainiem ūdenskritumiem, bet arī, kā norāda autors, „ļaudis priecīgi un lepmi raitā solī vij dejas, bet dziedātāji skandina dziesmas par mūsu mīļo un skaisto Dzimteni. Uz visiem laikiem nokratīts verdzības jūgs, brīva un laimīga tauta mīt Daugavas krastos.”¹³⁸

Staburaga apraksti, maršrutu ieteikumi tūristiem, lai dotos to apbrīnot, turpinājās arī pēckara periodā. Par Staburagu savās atmiņās stāsta Māra Svīre: „Vecs plostnieks man stāstīja, ka Staburags jau no tāluma bijis ieraugāms, tas balojis kā bāka. Krievu plostnieki teikuši – Čortova boroda - Velna bārda, jo tas it kā vilcis plostu sev klāt, lai sadragātu. Patiesībā ne jau velns vainīgs, bet upes līkums, kurā straume dzen malā.”¹³⁹

Šī laika literatūrā ieviešas vēl kāda jauna iezīme – tūrisma maršruti un apskatāmie objekti ne tikai tiek reklamēti, bet tiek arī izteiktas pretenzijas, ko un kā tūristi grib redzēt. Viņiem ir svarīgi, lai krastmalas un parka celiņi neatstāj nevīžīgu iespaidu, lai nemētājas kritušie koku zari, nobrukušie akmeņi, lai celiņi nav lietūs izskaloti, lai to malās atrastos soliņi, tiltiņi un kāpnēs būtu salaboti. Tāpat tūristi pieprasa ceļa norādes, lai, Koknesē nokļuvušiem, nav pašiem jātaujā ceļš uz apskatāmajiem objektiem, iesaka izvietot plāksnes ar paskaidrojošām

---

¹³⁶ Misiņa, M. Tūristu vasara. Pionieris, 1963, 26.jūlijs, 1.lpp.

¹³⁷ Brūklens, A. Koknese. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1960. 47. lpp.

¹³⁸ Brūklens, A. Koknese - Staburags – Pļaviņas. Tūrisma biļetens. Pļaviņas: LĻKJS Pļaviņu rajona komiteja, 1957. 22.lpp

¹³⁹ Citēts pēc: Padedzis, J.I., Mintaurs M. Atmiņu Daugava. Jelgava: autorizdevums, 2013. 14. lpp.

ziņām par vēsturiskajiem un ģeoloģiskajiem objektiem, kā arī iekārtot atspirdzinājumu stendu ekskursantiem.¹⁴⁰

Uzbūvējot Pļaviņu HES, 1965. gadā tika izveidota Pļaviņu ūdenskrātuve, kas ir hidroelektrostacijas darbībai izveidota mākslīga ūdenstilpe Daugavas vidustecē.¹⁴¹ Ja pirms HES pabeigšanas tūristu pieplūdumu Koknesē ļoti izjuta, tad līdz ar ūdens līmeņa pacelšanu pēc stacijas iedarbināšanas, tas strauji samazinājās, tautai negribējās redzēt sociālisma un komunisma celtniecības vārdā ziedotās upes senlejas bojāeju.

3.2. Kokneses apkārtnes kultūras pieminekļi tūrisma literatūrā un novadpētnieku publikācijās no 1945. – 60. gadiem

Pēc Otrā pasaules kara Koknesē sākās ļoti strauja attīstība sakarā ar dažādu rūpniecības uzņēmumu izveidošanu. Bija nodibināta Kokneses mežrūpniecības saimniecība, darbojās arī rūpkombināta Bilstiņu dzirnavas ar vilnas vērptuvi un aušanas cehu. 1958. gadā uzcēla modernu maizes ceptuvi. 1949. gadā Koknesē nodibinājās Viljamsa kolhozs, kur labi attīstīta bija lopkopība, zemkopība un dārzkopība. Liela vērība bija veltīta lauksaimniecības mehanizācijai, to sekmēja 1950. gadā nodibinātā Kokneses MTS, kas veica purvaino zemju nosusināšanu. 1951. gadā bijušo Krievkalna septiņgadīgo skolu pārveidoja par Kokneses vidusskolu, iekārtoja slimnīcu, stacionāru un kinoteātri.¹⁴²

Sakarā ar Kokneses straujo izaugsmi tai 1958. gada janvārī piešķīra strādnieku ciemata statusu. 1960. gadā tiek pabeigta jaunā kultūras nama būve, kas īstenībā ir kara laikā sagrautās kultūras biedrības ēkas atjaunošana. 60. gadu otrajā pusē uzceļ jaunu vidusskolas ēku, jo vecās celtnes Saules mājā un Krievkalnā skar applūdināmās teritorijas. Arvien lielāku vērību guva individuālā celtniecība. Daudz tika darīts ciemata labiekārtošanā un ielu izveidē.

Jau cara laikos, arī Latvijas Republikā, starpkaru gados, Koknese bija pazīstama galvenokārt kā turīgo aprindu vasarnīcu vieta. Aprakstos un ceļvežos varēja lasīt par villām un pansijām, kur labprāt uzņēma ceļotājus. Pēc Otrā pasaules kara neviena viesnīca nedarbojās, tūristi par naktsmītnēm varēja izmantot tikai skolu telpas, kas nebija visai ērti.

---

¹⁴⁰ Tūristi. Kādu mēs vēlamies redzēt Koknesi. Padomju Jaunatne, 1950. Nr 116

¹⁴¹ Brūklens, A., Koknese. Latvijas valsts izdevniecība, Rīga: 1960. 39.lpp.

¹⁴² Brūklens, A., Koknese. Latvijas Valsts izdevniecība, Rīga: 1960. 7.-6.lpp.

Taču tūristu interese par Koknesē vērojamo nemazinājās. Jau agrā sestdienas pēcpusdienā, kad darbi iestādēs, uzņēmumos un rūpnīcās beidzās, ceļotāju straumes plūda uz Koknesi.

Tūrisma literatūra turpina informēt ceļotājus par Kokneses kultūrvēsturiskajiem objektiem, tai skaitā par brīnišķīgo parku. Parks atrodas valsts aizsardzībā, tā uzraudzību veic Kokneses mežniecība. Parka platība 1960.gadā ir 72 ha, tā robeža sākas Daugavas labajā krastā lejpus Dzelzslejām, stiepjas pa stāvkrastu līdz Krievkalnam, aptver daļu no Elenas upītes gravas un no turienes virzas uz Jaunās pils drupām, ietverot arī vecās pilsdrupas. Tālāk robeža iet pa Pērses kreiso krastu līdz Bilstiņu dzirnavām, no turienes pa Pērses labo krastu līdz Daugavai un pa Daugavas labo krastu līdz Circeņu mājām.¹⁴³ Sevišķu skaistumu Kokneses parkam piešķir gleznainā Pērses grava un ūdenskritums.

Netālu no Pērses ietekas Daugavā līdz 1868. gada sausajai vasarai, kad tos izvilka malā, ūdenī gulēja zviedru lielgabali. Viens no zviedru lielgabaliem, kurus izvilka no Daugavas un uzstādīja kalnā pils rietumu galā, jau pirms Pirmā pasaules kara bija nogāzts zemē, un ap 1950. gadu kāds lūžņu vācējs aizveda to uz staciju. Tikai ar sabiedrības iejaukšanos tika panākts, ka lielgabalu atveda atpakaļ. Kad sākās spēkstacijas būve, lielgabalus savāca un aizveda uz Kokneses luterāņu baznīcu, kur tolaik bija iemitinājies vēstures un mākslas muzejs. Kad vietējā draudze atguva savu īpašumu, lielgabali atkal bija jāpārvieta, un tos novietoja Jāņa kalnā pie vecajiem krustiem, kas ir XV, XVI gs. pieminekļi.¹⁴⁴ Zināmā mērā līdzīgi klājies arī tiem, no 4 vietā atrodas 1 un viena cita atdarinājums, par šiem krustiem rakstījis vēsturnieks Andris Caune savā grāmatā „Riņķa krusti Latvijā”.

Parkā atrodas arī citi kapi – tie ir PSRS LTK kritušo padomju karavīru apbedījumi. Tūristus vairāk interesējuši notikumi, kas saistīti ar 1905. – 07. gada bruņotās sacelšanās gaitu un rezultātiem Koknesē. Jaunā pils bija vieta, kur Rīcības komiteja lika turēt apcietinātos apkaimes muižniekus, te uzturējās soda ekspedīcijas dragūni, no šejienes viņi devās aktīvāko cīņu dalībnieku „medībās”. Pie Zīles kalna atradās 3 Pihlava rūpnīcas strādnieku nošaušanas vieta, Kaplavas kapos tika apbedīts viens no revolūcijas vadītājiem Ferdinands Grīniņš, kurš tika nošauts kopā ar savu biedru Otto Sniķeri pie Mūku kalna, jo it kā bēguši no konvoja, kas viņus pārvedis no Rīgas uz Daugavpils cietumu. Kad 1960-tajos gados ciematā sāka veidot ielas, galveno nosauca 1905.gada vārdā, jo piemiņas vieta 9

---

¹⁴³ Brūklens, A. Koknese. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1960. 24. lpp

¹⁴⁴ Blese, J. Koknese ar atskatu tālākā pagātnē. Rīga: Atēna, 1998 54.lpp.

1906.gadā nošautajiem koknesiešiem atrodas Kokneses – Bebru lielceļa malā, pareizāk sakot, pie jaunnosauktās ielas. Šīs vietas savā ceļvedī apraksta A.Brūklens.¹⁴⁵

Pirmskara laika ekskursanti iepazīnās ar cita veida pieminekļiem, tie priecēja skatītāju ar savu māksliniecisko veidojumu, bet pēckara laikā piedzīvoja bojāeju vai tika bojāti. Parkā netālu no ūdenskrituma atradās tēlnieka Voldemāra Jākobsona veidotā „Fauna galva”, tautā saukts Velniņš, kurš bija novietots uz avota izteces vietas tā, ka „spļāva” ūdeni. Ekskursantiem likās ļoti amizanti padzerties no Velniņa mutes. Kādam krievu oficerim savukārt likās amizanti smejošo nejauceni sadragāt, šaujot viņam pierē. Šādas ziņas ekskursanti izlasīt presē vai kādā rakstā, protams, nevarēja, bet tās izplatījās mutvārdu formā. Kad Velniņš bija „traumēts”, tas vēl savā vietā atradās, līdz sākās koku izciršana Pērses un Daugavas krastos sakarā ar Pļaviņu HES celtniecību, tad to pārvietoja pie jaunās vidusskolas ēkas. Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas skulptūra novietota parkā pie muižas dīķu kaskādes.

Gatavojoties neatgriezeniskajam Daugavas līmeņa pacelšanas brīdim, piecdesmito gadu beigās, sešdesmitajos gados ļoti intensīvi Koknesē un apkārtnē notika arheoloģiskie izrakumi. Tie izraisīja interesi arī tūristos un bieži vien varēja novērot, ka Koknesi apmeklējošie ceļotāji novēroja arī arheologu darbu. Par sava darba rezultātiem pētnieki regulāri rakstīja presē, tā informējot sabiedrību par atradumiem, par darbu gaitu, par to, ko stāstīja atradumi, kas savukārt radīja arvien lielāku interesi par Kokneses senatni un attīstību, veicināja tālāku tūristu pieplūdumu.^{146 147 148}

---

¹⁴⁵ Brūklens, A. Koknese. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1960, 39., 67. - 69., 71.lpp.

¹⁴⁶ Graudonis, J. Arheologi Mūku kalnā. Dzimtenes Balss, 1959, 20.augusts.

¹⁴⁷ Strods, H. Izrakumi atklāj patiesību par pagātnei. Dzimtenes Balss, 1964, 20.augusts.

¹⁴⁸ Stubavs, A. Senās Kokneses vēsture jaunā skatījumā. Padomju Jaunatne, 1965, 13.janvāris

SECINĀJUMI

Posmu no Kokneses līdz Pļaviņām uzskatīja par pazīstamāko Daugavas ielejas posmu, kurš piesaistīja daudzu ceļotāju uzmanību un kura apbrīnošana nesākās vien ar 1920. gadu, bet gan jau daudz agrāk. Kā darbā minēts, šajā posmā bija raksturīgas unikālu augu atradnes un apbrīnojamas dabas ainavas.

Darba rezultātā noskaidrots, ka to karu dēļ, kas skāruši Latvijas teritoriju un Koknesi, tai ir nācies daudz ciest un tikt izpostītai. Kara gados sabiedrībā valda bailes un klusums, savukārt starpkara periodos ir manāma sabiedrības aktivitāte un tieksme apceļot un izzināt dzimto zemi. Aktivitāte ir sastopama arī tūristu organizāciju darbībā, tūrisma kustībā un tā popularizēšanā. Galvenokārt to veicinājusi tieši pieejamā tūrisma literatūra un lielā iedzīvotāju interese par dzimtenes apceļošanu.

1920. - 1930. gados tūrisms bija jauna un varbūt ne tik ļoti populāra nozare. Jo īpaši tas attiecināms uz 20. gadiem. Tomēr situācija mainījās pēc 1934. gada, kad nacionālisms, kas bija viena no šī laikmeta pamatvērtībām, tad arī veidoja tūrismu kā dzīves stila pamatu. Par galveno tika izvirzīta visa latviskā meklēšana, tika uzsvērts latviešu folkloras mantojums, tūrisma objektu kontekstā tika citētas dainas un teikas. Tūrisma literatūrā atspoguļotie kultūras un dabas pieminekļi savukārt radīja interesi par rakstīto pārlicināties pašiem, kas izraisīja plašu masu tūrisma kustību, līdz ar to padziļinot nacionālā pašlepnuma sajūtu un pavairojot patriotismu.

Pēc Otrā pasaules kara beigām cilvēku interese par tūrismu atkal uzplauka un atsākās dzimtenes, it īpaši Kokneses apkārtnes apceļošana. Kad piecdesmito gadu beigās izskanēja ieceres par Daugavas hidroelektrostacijas būvi, tūristi, lai iemūžinātu Daugavas ielejas dabas skaistumu savās atmiņās, vēl pēdējās reizes devās to apskatīt. Arī šajā laikā liela nozīme bija tūrisma literatūrai un ceļvežiem, kas mudināja doties dzimtenes apceļošanā, un palīdzēja tajā, jo galvenie ceļveži ne tikai piedāvāja ieteicamo apskates objektu aprakstus, bet kā pielikumus sevī ietvēra arī kartes ar norādēm. Pļaviņu HES projekts arī tika īstenots, pirmās turbīnas iedarbināja 1965. gadā. Pirms tam tika izcirsti applūdināmajā teritorijā esošie parki, nojaukts simtiem mājvietu, nemaz nerunājot par izcilo dabas veidojumu – Daugavas krāču, stāvkrastu, Staburaga, Pērses ūdenskrituma izzušanu, Daugavas ūdens līmenim paaugstinoties par aptuveni 20 – 30 metriem. Tie nogrima dzelmē, tāpat kā pārceltuves, ceļi un tūristu takas.

Darbā aplūkoti populārākie no izvēlētā laika posma tūrisma apskates objektiem, kurus bija iecienījuši ceļotāji un kuri bija plaši aprakstīti gan ceļvežos, gan laikrakstos un žurnālos, tā veicinot to popularitāti. Iepazīstoties ar informāciju un to izpētot, var secināt, ka dabas pieminekļu atspoguļojums tūrisma avotos bija plašāks nekā kultūras pieminekļu. Tas ļauj pieņemt, ka tūristus galvenokārt saistīja Kokneses apkārtnes dabas ainavas skaistums, līdztekus tam bija vērojama vēsturisko un citu pieminekļu izzināšana.

Populārākais Latvijas apceļošanas veids bija pārvietošanās pa dzelzceļu. Kā galvenais ceļošanas transporta līdzeklis dzelzceļš bija pieprasīts tieši 20. un 30. gados, to izmantoja kā vietējie iedzīvotāji, tā arī ārzemju viesi. Vēlāk popularitāte pieauga arī ceļojumiem ar laivām un kuģiem. Arī Koknesē ļoti populāri bija ekskursiju braucieni pa Daugavu gan ar airu laivām, gan ar motorlaivām, šim mērķim bija pat speciāli būvēti kuģis.

Pļaviņu HES būvniecība vēl joprojām cilvēkos izraisa pretrunīgas emocijas. Tiem ļaudīm, kam nebija lemts savām acīm redzēt brīnišķīgos tūrisma objektus Kokneses apkārtņē, atliek tikai to nožēlot un mēģināt rast kompensāciju, iepazīstoties ar 20 – 65. gadu tūrisma literatūru, vai apceļot dzimto zemi, lai vērotu tagadējo laiku pārmaiņas, bet gara acīm skatītu tos brīnumus, par ko jūsminājās tik neskaitāmi daudz cilvēku.

Arī pēc Daugavas ielejas appludināšanas Koknese ir pazīstama kā viena no Latvijas skaistākajām vietām, kur rūpīgi sargā pagātnes mantojumu. Apkārtnē un kultūras, un dabas pieminekļi tiek sakopti un atjaunoti, un tiek darīts viss iespējama, lai cilvēki varētu no jauna apbrīnot Kokneses skaistumu.

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

Avoti

Publicētie avoti:

1. 11 000 tūristu uz ūdeņiem. *Brīvā Zeme*, 1939, 23.septembris, 2. lpp.
2. 409 ekskursijās — 14.000 izbraucēju. *Latvijas Kareivis*, 1938, 1.septembris, 5. lpp.
3. Atvasara, E. Atpūtas dienā. *Dzimtenes Balss*, 1958, 10.augusts, 4.lpp.
4. Bērmārtiņa, L. Koknese. Bibliogrāfiskais rādītājs: Diplomdarbs. Rīga: LU FF Bibliotēkzinātnes un bibliogrāfijas katedra, 1990. 91 lpp.
5. Brauna, V. Kokneses muiža. *Mājas Viesis*, 2004, Nr.79, 38.lpp.
6. Brūklens, A. *Koknese - Staburags – Pļaviņas. Tūrisma biļetens*. Pļaviņas: LĻKJS Pļaviņu rajona komiteja, 1957. 48 lpp.
7. Brūklens, A. *Koknese*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1960. 77 lpp.
8. Dolgorukova, I. Koknese – pilsēta. *Komunisma Uzvara*, 1979, 8. marts, 3. lpp.
9. Elksne Ā. Pie Daugavas. Pieejams:
<http://www.dziesmas.lv/d/17023?textSize=14&pageSinger=0&pageComposer=0&pageWriter=2&showSend=False&setAsLike=True&checkCookies=True>
10. E.S. Ogres un Pērses krastos. *Kurzemes Vārds*, 1938, 15. jūnijs, 4.lpp.
11. Eliass, K. Uz Liepavotu un Staburagu. *Latvijas Kareivis*, 1925, 28.jūnijs, 3.lpp.
12. Engelmans, J. R. Kāda ceļotāja apraksts par skaistajām Vidzemes vietām. *Latvijas Arhīvi*, 2004, Nr. 2, 92. – 96. lpp.
13. Gailīte, T. Profesoru kolonija Bilstiņos. *Staburags*, 2008, 2. decembris, 6. lpp.
14. Gailīte, T. Tūrisma bizness trīsdesmitajos gados. *Staburags*, 2000, 4.maijs, 4. lpp.
15. Graudonis, J. Arheologi Mūku kalnā. *Dzimtenes Balss*, 1959, 20.augusts.
16. Grīns, A.J. Saules zelts sirdīs un debesīs. *Rīts*, 1935, 13. oktobris, 3. lpp.
17. Gūtmanis, M. Daugavas ģeoloģiskā vēsture. *Daba*, 1925, Nr.3, 77. – 79. lpp.
18. Jaunsudrabiņš, J. Daugavas krastu gruvumi. *Pēdējā Brīdī*, 1928, 14. septembris, 2. lpp.
19. Jaunsudrabiņš, J. *Pļaviņas – Koknese: Visskaistākais ceļojums Latvijā*. Pļaviņas: Pļaviņu pilsētas valde, 1930, 32.lpp.
20. Kāds vārds par Koknesi. *Ekskursants*, 1933, Nr. 2 28.lpp.
21. Kalniņš, E. Ko es redzēju Koknesē. *Jaunais Cīrulītis*, 1932, Nr.10, 235. – 236. lpp.

22. Kessa, S., Hopmann, H. Zināšanas par vēsturi. Baltic sea academy network of adult education life long learning. Pieejams: http://www.baltic-sea-academy.net/documents/history_let.pdf [aplūkots 05.06.2013.].
23. Krolls, O. Iepazīsti Latvijas senatni. *Latvijas Tūrists*, 1934, Nr. 2, 1. lpp.
24. Kviesis, A. Visskaistākais ceļojums Latvijā. *Staburags*, 2005, 10. septembris, 6.lpp.
25. Latvijas centrālā tūristu biedrība. *Ceļotājs*, 1931, Nr. 3 – 4, 39. lpp.
26. Liepa, A. Svētdiena pie Pērses. *Jēkabpils Vēstnesis*, 1940, 18. jūlijs, 2.lpp.
27. Liepiņš, B. *Vadonis pa Koknesi*. Koknese: J.Sproģis, 1931. 43 lpp.
28. Losevs, E. Koknese, Zvaigzne, 1957, Nr.12, 23. – 24. lpp.
29. Losevs, J. Koknese. Rīga: LVI, 1957. 51 lpp.
30. Luste, P. Pļaujas svētki Koknesē. *Staburags*, 1990, 9.decembris, 3.lpp.
31. Ministrs A.Bērziņš runā par tūrismu. *Tūrisma Apskats*, 1937, Nr. 2.
32. Misiņa, M. Tūristu vasara. Pionieris, 1963, 26.jūlijs, 1.lpp
33. Olšteine, G. Nacionālais tūrisms – nacionālās identitātes veidotājs: Masu nacionālā tūrisma kustības „Apceļo dzimto zemi” diskurss latviešu presē 1937 – 1938. *Latvijas Arhīvi*, 2008, Nr. 3, 110. -145. lpp.
34. Ozoliņš, J. Ar mugursomu plecos. *Bērība*, 1953. Nr. 6 38. – 39. lpp.
35. Ozoliņš, J. Zudusī paradīze. *Staburags*, 2011, 28. maijs, 6.lpp.
36. Padedzis, J.I., Mintauris M. *Atmiņu Daugava*. Jelgava: autorizdevums, 2013. 446 lpp.
37. Plauciņš L. u.c. *Latvijas PSR kultūras pieminekļi*. Rīga: Liesma, 1968, 79.lpp.
38. Rode, M. Aicinām uz Koknesi. *Padomju Jaunatne*, 1988, 22. aprīlis, 3. lpp.
39. Rozīte, M.Tūrisma attīstība Latvijā. *Latvijas Arhīvi*, 1999, Nr. 1, 96. lpp.
40. Saules tūristu mītne Koknesē. *Rīts*, 1937, 29. oktobris, 2. lpp.
41. Stubavs, A. Senās Kokneses vēsture jaunā skatījumā. *Padomju Jaunatne*, 1965, 13.janvāris
42. Strods, H. Izrakumi atklāj patiesību par pagātni. *Dzimtenes Balss*, 1964, 20.augusts.
43. Štokmanis, A. Izstāde par Kokneses pagātni. *Padomju Jaunatne*, 1951, 15. augusts, 3. lpp.
44. Štokmanis, A.,Ja būsi Koknesē, aizej uz šo izstādi! *Padomju Jaunatne*, 1957, 31. maijs, 3.lpp..
45. Tūrisma veicināšana Latvijā. *Latvijas Kareivis*, 1936, 19. maijs, 6.lpp.
46. Tūrisms – valstiska kustība. *Jaunākās Ziņas*, 1937, 8.novembris, 4. lpp.
47. Tūrisms. *Latvijas Pasta, Telegrāfa un Telefona Darbinieku Biedrības Žurnāls*, 1940, Nr. 1, 19.lpp.

48. Tūristi. Kādu mēs vēlamies redzēt Koknesi. Padomju Jaunatne, 1950. Nr 116
49. Vanags, K. Daži priekšlikumi tūrisma izveidošanai Latvijā. *Ekskursants*, 1933, 1. jūnijs, 115. lpp.
50. Vanags, K., Pa dzimtenes ārēm. *Darba Dzīve*, 1938, 7. septembris, 10.lpp.
51. Vanags, K. *Tūristu maršruti Latvijā, 1. daļa: Vidzeme, Latgale. Ceļvedis pa dzimto zemi*. Rīga: Sabiedrības lietu ministrijas tūrisma nodaļas izdevums, 1937, 169. lpp.
52. Vanags, K. *Vadonis tūristiem: Nacionālā tūrisma ideoloģija un prakse*. Rīga: Iekšlietu ministrijas tūrisma birojs. 1936,
53. Viese, S. Atmiņas par Daugavu. *Zvaigzne*, 1989, Nr.15, 8. - 9. lpp.
54. von Löwis of Menar, K. *Kokenhusen und Umgebung. Ein Führer durch den schönsten Teil des Dünathals*. Riga: Verlag von N.Kymmell, 1900, 60 S.
55. Zilgalvis, J. Daugavas pilis nesenā pagātnē. *Labrīt*, 1994, 17.maijs, 4. lpp.

Literatūra:

56. Blese, J. *Koknese ar atskatu tālākā pagātnē*. Rīga: Atēna, 1998. 154 lpp.
57. Enciklopēdija: *Latvijas Pagasti. Latvijas pagasti, novadi, pilsētu un novadu lauku teritorijas*, 1. daļa. Rīga: A/S Preses nams, 2001 647. lpp.
58. Endzelīns, J. *Darbu izlase*, 2. sēj. Rīga: LVI 1974. 786. lpp.
59. Švābe, A. *Latvijas vēsture 1800 – 1914*. izd. vieta: izdevniecība Daugava, 1958. (752 lpp.)
60. Švābe, A., Būmanis, A., Dišlers K. *Latviešu konversācijas vārdnīca*. 13. Rīga: Grāmatu apgādniecība A.Gulbis, 1927. 26366-26367. lpp.
61. Taube, M. Russische und litauische Fürsten an der Düna zur Zeit der deutschen Eroberung Livlands (XII. und XIII. Jahrhundert). – *Jahrbucher für Kultur und Geschichte der Slaven, NF*, 1935, Bd. 11, H.3/4, S.367 – 503.
62. Спрогис, И. Я. Памятники латышского народного творчества. Вильна: 1868, С. 320. Pieejams: <http://www.knigafund.ru/books/22489/read#page320> [aplūkots 11.09.13.]

Bakalaura darbs „Kokneses apkārtnes dabas un kultūras pieminekļi tūrisma literatūrā no 1920. gada līdz 1965. gadam” izstrādāts LU Vēstures un filozofijas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: Ieva Ādamsone .

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: Dr.hist., doc. Mārtiņš Mintaurs

Recenzents:

Darbs iesniegts

Metodiķe:

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē.

Komisijas sekretārs: